शिक्षण मंत्रालय
MINISTRY OF
EDUCATION

सत्यमेव जयते

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने

Marathi / मराठी

मार्गदर्शक दस्तऐवज, २०२३

परिच्छेद ५.२०, एन.ई.पी २०२०

“"शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांनुसार (एन.पी.एस.टी) एक सर्वसाधारण सामान्य मार्गदर्शक तत्त्वे इ.स. २०२० पर्यंत विकसित केले जातील.राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदे द्वारे सामान्य शिक्षण परिषद अंतर्गत त्याच्यात पुनर्रचना केली जाईल आणि त्यासंबंधी व्यावसायिक मानक स्थापन संस्था यांच्याशी सल्ला मसलत केली जाईल. एन.सी.आर.टी., एस.सी.ई.आर.टी. आणि इतर विविध प्रदेशातील शिक्षक, शिक्षण तयारी आणि विकासातील तज्ज्ञ संस्था, व्यावसायिक शिक्षणातील तज्ज्ञ संस्था आणि उच्च शिक्षण संस्था मानकांमध्ये विविध स्तरावरील कौशल्य / या स्तरावरील शिक्षकाच्या अपेक्षित भूमिका आणि त्या टप्प्यासाठी आवश्यक असलेल्या क्षमतांचा समावेश यात असेल. या कामगिरीच्या मूल्यमापनासाठी प्रत्येक स्तराकरता मानकांचा समावेश असेल,जे नियमित पणे केले जाईल. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने सेवापूर्व शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमांची रचना देखील सूचित करेल. हे कार्यक्रम नंतर राज्यांद्वारे स्वीकारले जातिल आणि त्याच्या आधारावर शिक्षक व्यावसायिक व्यवस्थापनाचे सर्व पैलू ठरविले जातील. त्यामध्ये पगारवाढ, पदोन्नती आणि इतर मान्यता याचा देखील समावेश असेल. पदोन्नती आणि पगारवाढ कार्यकाळ किंवा ज्येष्ठतेच्या आधारावर होणार नाही;तर केवळ अशानिश्चित केलेल्या मूल्यांकनाच्या आधारावर होतील. यंत्रणेच्या परिणाम कारकतेचे काटेकोरपणे अनुभवजन्य विश्लेषण करून त्याच्या आधारावर इ.स. २०३० मध्ये व्यावसायिक मानकांचे परीक्षण व सुधारणा केल्या जातील आणि त्यानंतर असे परीक्षण दर दहा वर्षांनी केले जाईल.”

“‘एक चांगली शिक्षणसंस्था अशी असते ज्यामध्ये प्रत्येक विद्यार्थी आहे तसा स्विकारला जातो आणि त्याच्या प्रगतीची काळजी घेतली जाते. जिथे सुरक्षित आणि प्रेरणादायी शिक्षण वातावरण उपलब्ध असतो. जिथे विविधांगी शैक्षणिक अनुभव देण्याची व्यवस्था केली जाते आणि जिथे उत्तम भौतिक पायाभूत सुविधा आणि शिक्षणासाठी योग्य साधने उपलब्ध असतात. अश्या सोयी-सुविधा उपलब्ध करून देणे हे प्रत्येक शैक्षणिक संस्थेचे ध्येय असले पाहिजे. तथापि त्याचवेळी संस्थांमध्ये आणि शिक्षणाच्या सर्व टप्प्यांवर अखंड एकात्मिक आणि समन्वय असणे आवश्यक आहे.”

“A good education institution is one in which every student feels welcomed and cared for, where a safe and stimulating learning environment exists, where a wide range of learning experiences are offered, and where good physical infrastructure and appropriate resources conducive to learning are available to all students. Attaining these qualities must be the goal of every educational institution. However, at the same time, there must also be seamless integration and coordination across institutions and across all stages of education”.

Dharmendra Pradhan
Hon'ble Education Minister;
Skill Development and Entrepreneurship
Government of India
Shastri Bhawan
New Delhi-110001

धर्मेंद्र प्रधान,
माननीय शिक्षण, कौशल्य
वेकास आणि उद्योजकता मंत्री
भारत सरकार,
शास्त्री भवन,
नवी दिल्ली – ११०००१

संदेश

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (एन.ई.पी) २०२० हे राष्ट्राच्या उच्चतम शैक्षणिक मार्गक्रमणासाठी मार्गदर्शक म्हणून काम करते. शिक्षणाच्या भविष्याचा वेध घेणाऱ्या विचारातून आणि दृष्टीकोनातून शिक्षक शिक्षण प्रणालीसाठी ते मार्ग मोकळा करते आणि जे केवळ ज्ञानच देत नाही तर शिकण्याची आवड, चिकित्सक विचार आणि सर्जनशीलता देखील देते. २१ व्या शतकातील आव्हाने आणि संधी साठीजे गुण शिक्षकांना तयार करण्यासाठी अपरिहार्य आहेत. भविष्यातील पिढीचे विचार घडविण्यात शिक्षकांची महत्वाची भूमिका राहिली आहे. हे धोरण मान्य करते की शिक्षकांना आवश्यक साधने आणि ज्ञानाने सुसज्ज करणे हे अपरिहार्य आहे.

भविष्यातील पिढीचे विचार घडविण्यात शिक्षकांची महत्वाची भूमिका राहिली आहे. हे धोरण मान्य करते की शिक्षकांना आवशयक साधने आणि ज्ञानाने सुसज्ज करणे हे अपरिहार्य आहे. प्रभावी अध्यापन पद्धतींसाठी अपेक्षा आणि मार्गर्दर्शक तत्त्वे स्पष्ट करून शिक्षणाची गुणवत्ता सुनिश्चित करण्यासाठी शिक्षकांसाठी व्यायसायिक मानांकने आवश्यक आहेत. ही मानांकने शिक्षकांची कौशल्ये, ज्ञान आणि कार्यक्षमतेला आकार देण्यासाठी महत्वपूर्ण भूमिका बजावतात.

राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद ने मार्गदर्शक तत्त्वे, अपेक्षित जबाबदाऱ्या आणि क्षमता विकसित करण्यासाठी शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने मार्गदर्शक तत्त्व प्रणाली विकसित केली आहेत.विविध स्तरावरील कौशल्य आणि व्यावसायिक कारकीर्दीच्या विविध टप्प्यांमध्ये शिक्षकाच्या भूमिकेत ही तत्त्वे अंतर्भूत केली आहेत. ही तत्त्वे प्रविण आणि प्रगातीशील अध्यापन शक्ती विकसित करण्यासाठी एक मानक म्हणून काम करतात.

मला विश्वास आहे की, सातत्यपूर्ण प्रयत्नांमुळे आपल्या देशाचे शैक्षणिक अवकाश सकारात्मक होईल. येणाऱ्या पिढयांना फायदा होईल.

धर्मेंद्र प्रधान

संदेश

अन्नपूर्णा देवी

माननीय राज्य शिक्षण मंत्री,

शिक्षण मंत्रालय,

भारत सरकार

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने ने अध्यापन व्यवसायाचा दर्जा उंचावण्याच्या आणि सर्वांसाठी दर्जेदार शिक्षण सुनिश्चित करण्याच्या वचनबद्धते मध्ये महत्त्वपूर्ण टप्पा निश्चित केला आहे. एन.पी.एस.टी मार्गदर्शक दस्तऐवज सखोल सल्ला-मसलत संशोधन आणि शिक्षक, तज्ञ, तज्ञ संस्था आणि शिक्षण क्षेत्रातील इतर संबंधित घटकांच्या सहकार्याने तयार केले गेले आहे. ही मानांकने आवश्यक ज्ञान, कौशल्ये आणि स्वभाव समाविष्ट करतात जे २१ व्या शतकातील प्रभावी शिक्षणाची व्याख्या करतात. एन.पी.एस.टी मार्गदर्शक दस्तऐवज सर्व समावेशक आराखडा प्रदान करतो जे केवळ शिक्षकांच्या स्पष्ट अपेक्षा ठरवत नाही;तर व्यवसाय व्यवस्थापनासाठी नैतिक व नीतिशास्त्र विषय ज्ञान आणि पुरावे निर्माण करण्याची संस्कृती देखील वाढवते.

मी राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद आणि इतर जे मानकांच्या विकासात महत्वाची भूमिका बजावणारे सर्वभागधारक आहेत त्या सर्वांचे मनःपूर्वक अभिनंदन करतो.

संदेश

संजय कुमार

भारतीय प्रशासनिक सेवा

सचिव, शालेय शिक्षण व साक्षरता

विभाग, शिक्षण मंत्रालय

भारत सरकार

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाने भारतातील शिक्षक शिक्षण क्षेत्रात परिवर्तनात्मक सुधारणा घडवून आणल्या आहेत. सर्वांसाठी सर्वांगीण आणि दर्जेदार शिक्षणाचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी या धोरणाने अध्यापन व्यवसायाच्या विकासावर विशेष भर दिला आहे आणि सर्वसुधारणांच्या केंद्रस्थानी शिक्षकांना स्थान दिले आहेत. राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद ने राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० ची सर्व उद्दिष्टे लक्षात घेऊन शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने यांनी एक सामान्य तत्त्वे साध्य करण्यासाठी एक सर्व समावेशक मार्गदर्शक दस्तऐवज विकसित केला आहे. चर्चा/सल्ला मसलत आणि विविध संस्थां सोबतच्या सहकार्याच्या मालिकेवर आधारित एक दस्तऐवज जो निम्नस्तरा पासून उच्चतम स्तराकडे नेणारा दृष्टीकोन आणि संशोधनाच्या विविध स्तरानुसार तयार करण्यात आला आहे. हा मार्गदर्शक दस्तऐवज शिक्षकांची सक्षमता विकसित करण्यात प्रेरणादायी ठरेल आणि जागतिक मानकांच्या बरोबरीने सक्षम बनण्यास शिक्षकांना तयार करेल अशी माझी अपेक्षा आहे.

मी राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद आणि या कार्यात सहभागी असलेल्या सर्व संबंधितांचे अभिनंदन करतो.

संदेश

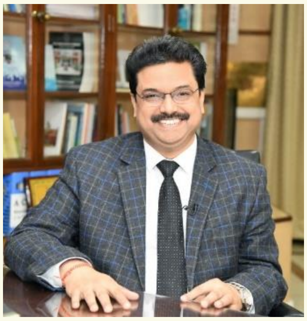

प्रो० योगेश सिंह

अध्यक्ष, राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद, नवी दिल्ली

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० मध्ये उच्च गुणवत्तेच्या अध्यापनावर भर देण्यात आला आहे जे शिक्षकांच्या कार्याची व्याप्ती आणि २१ व्या शतकातील अपेक्षित कौशल्य दर्शविते. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने मार्गदर्शक दस्तऐवजाच्या विकासाचा मुख्य उद्देश हा आमच्या विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक उद्दिष्टांची पूर्तता करण्यासाठी कुशल शिक्षकांची निर्मिती करणे हा आहे. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानक ही शिक्षकांना काम आणि आचरणात जास्तीत जास्त संभाव्य मानांकने साध्य करण्यासाठी जबाबदार असणारे व्यासपीठ प्रदान करते. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकामध्ये परिभाषित केल्यानुसार सामान्य मानांकने शिक्षकांच्या नैतिक मुल्ये आणि नैतिकता विषयाचे पुरेपूर ज्ञान, व्यावसायिक नाते संबंध आणि व्यवसाय वाढीची योजना यावर लक्ष केंद्रित करतात.

उच्चतम दर्जाच्या क्षमता प्राप्त करण्यासाठी आणि गुणवत्तापूर्ण शिक्षण हे ध्येय सध्या करण्यासाठी सर्व संबंधित व्यक्ती आणि संस्थांचे मला सहकार्य मिळेल अशी मला अशा वाटते.

संदेश

केसांग यांगजोम शेरपा

भारतीय राजस्व सेवा

सदस्य सचिव, राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद, नवी दिल्ली

राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदे ने वैधानिक संस्था म्हणून भारतातील शिक्षक शिक्षणाची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी अनेक पुढाकार घेतले आहेत. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात २०२० दर्जेदार अध्यापन आणि दर्जेदार शिक्षण प्रणालीची एक आवश्यक पूर्वतयारी म्हणून गुणवान शिक्षकांकडे पहिले जाते. त्या अनुषंगाने, राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदे ने राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात २०२० च्यापॅरा ५.२० मध्ये कल्पना केल्याप्रमाणे शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांवर मार्गदर्शक दस्तऐवज तयार करण्यात आलेला आहे. मार्गदर्शक दस्तऐवजात दिलेल्या मानकांमध्ये शिक्षकांसाठी व्यावसायिक मानकांचा तक्ता आहे, शिक्षकांनी काय करावे याचे वर्णन त्यात केले आहे. त्यांनी अध्यापन कार्य कसे करावे आणि २१ व्या शतकातील प्रभावी अध्यापनाकडे त्यांची कारकीर्द वाढवावी यासाठी ही मानांकने उपयुक्त ठरतील. विविध स्तरावरील कौशल्य आणि व्यवसायाच्या विविध टप्प्यांवर शिक्षकाकडून आवश्यक असलेल्या अपेक्षा आणि कौशल्यांचा समावेश शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांत केला जाईल.

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांतील मार्गदर्शक दस्तऐवज विकसित आणि संरचित करण्याच्या प्रयत्नांना पाठींबा देणाऱ्या सर्व वरिष्ठांचे आणि मसुदा समिती सदस्यांचे मी आभार मानते. माझ्या तर्फे राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदे च्या संपूर्ण टीमचे अभिनंदन.

विषयसूची

अनु.क्र.	आशय	पृ. क्र.
१.	**प्रस्तावना**	**1**
२.	**अध्यापन: एक व्यवसाय**	**3**
२.१	अध्यापन म्हणून व्यवसाय	3
२.२	व्यावसायिक मानके समजावून घेणे	5
२.३	शिक्षकांसाठी आणि अध्यापनसाठी व्यावसायिक मानकांचे महत्त्व	5
३.	**शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने (एन.पी.एस.टी)**	**7**
३.१	शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांची प्रासंगिकता	7
३.२	शिक्षकांसाठी व्यावसायिक मानांकने	8
३.३	क्षमतांची वाढ आणि विकास	12
३.४	शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने	13
४.	**शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांचा आराखडा**	**14**
४.१	मानक १: मूळ मुल्ये आणि नैतिकता	14
४.२	मालक २: ज्ञान आणि अभ्यास	14
४.३	मालक ३: व्यावसायिक वाढ आणि सराव	15
५.	**अंमलबजावणी**	**22**
५.१	कृतियोजना	22
५.२	लागू करणे	23
५.३	नियत कालिक पुनरावलोकन	23
६.	**शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकनांच्यावर आधारित मूल्यांकन साधने फ्रेमवर्क (सूचना देणारा तक्ता)**	**24**
७.	**एनपीएसटी वर एनसीटीक्यूची डिजिटल आधारभूत संरचना योजना**	**35**

८.	चित्रांची सूची	37
९.	संक्षेपाक्षर	38
१०.	संदर्भ ग्रंथ	39
११.	शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानक तज्ञांची समिती	40

१. प्रस्तावना

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० मध्ये शिक्षक हा भारतातील शिक्षण व्यवस्थेतील मूलभूत सुधारणांच्या केंद्रस्थानी आहे. शिक्षण ही एक निरंतर चालणारी प्रक्रिया आहे जी प्रत्येक नागरिकाच्या जीवनावर परिणाम करते त्या प्रक्रियेत शिक्षकाची भूमिका महतत्वाची असते. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने सर्व विद्यार्थ्यांना सर्वोत्कृष्ट शिक्षणासाठी समान संधी मिळावी म्हणून शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांत शैक्षणिक धोरण २०२० ची उद्दिष्टे पूर्ण करण्याचा प्रयत्न केला आहे. राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने आश्वासन देते की सर्व शिक्षक उत्साही, स्वप्रेरीत, उच्च पात्रताधारक चांगले तयारीत आणि सर्व विद्यार्थ्यांना शालेय शिक्षणाच्या सर्व स्तरावर शिकवण्यासाठी सुसज्ज असले पाहिजेत. अशाप्रकारे, अध्यापन व्यवसायात बुद्धिवान व्यक्तींना आणणे ही काळाची गरज आहे.

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने विविध करिअर टप्प्यांवर शिक्षकांचे गुण ओळखण्यास मदत करतात. याच बरोबर शिक्षकांची तयारी, सराव आणि कार्यप्रदर्शन सुधारण्यावर लक्ष केंद्रित करते. मानांकने आणि संबंधित धोरणे मूलभूत शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने २०२० तत्त्वांशी सुसंगत आहेत. जे शिक्षण व्यवस्थेला मार्गदर्शक ठरतील आणि सर्वांना उच्च गुणवत्तेचे शिक्षण देण्यासाठी शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने २०२० च्या धोरणात्मक उपक्रमांना समर्थन देतील. सेवापूर्व शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमाची रचना करण्यात आणि शिक्षक करिअर व्यवस्थापनाच्या सर्व पैलूंचे निर्धारण करण्यात शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने मदत करेल.

शिक्षकांच्या उन्नतीसाठी केलेल्या प्रयत्नांचे फळ विद्यार्थ्यांना मिळेल. शिक्षकांसाठी व्यावसायिक मानांकने विविध करिअरच्या टप्प्यांवर आणि कौशल्याच्या विविध स्तरांवर शिक्षकांकडून काय अपेक्षित आहे, तसेच प्रत्येकासाठी आवश्यक असलेल्या कौशल्यांची रूपरेषा दर्शवेल. इ.स.२०३० मध्ये राष्ट्रीय स्तरावर व्यावसायिक मानकांचे पुनरावलोकन आणि दुरुस्ती केली जाईल. व्यावसायिक मानकांचे पुनरावलोकन आणि सुधारित तत्त्वे यांचे राष्ट्रीय पातळीवर इ.स.२०३० साली आणि त्यानंतर दर १० वर्षांनी केले जाईल. त्यामध्ये व्यवस्थेची आणि प्रभावाची वस्तुनिष्ठ चिकित्सा केली जाईल.

राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद (एन.सी.टी.ई) ही एक वैधानिक संस्था आहे जी राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद कायद्याद्वारे १९९३ साली स्थापन करण्यात आली आहे. देशभरात सेवापुर्वा आणि सेवांतर्गत शिक्षकांसाठी या धोरणाचे नियोजनपूर्वक समन्वय साधला जाईल ते सर्वांवर बंधनकारक राहील. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने ची घोषणा २०२१ च्या अर्थ संकल्पात शिक्षण मंत्रालय च्या आदेशानुसार करण्यात आली होती आणि राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदे ला हे कार्य पूर्ण करण्याची जबाबदारी सोपवण्यात आली होती. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने च्या विविध पैलूंवर विविध घटकांकडून मिळालेली माहिती आणि सूचनांवर आधारित शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने यांचा दस्तऐवज तयार करण्यासाठी तज्ञांची समिती गठीत करण्यात आली होती. विविध घटकांकडून मिळालेली माहिती व सूचनांनुसार समितीचे गठन करण्यात आले होते. My NEP २०२० पोर्टलचा वापर करून एप्रिल २०२१ मध्ये इंटरनेटच्या द्वारे प्राथमिक संशोधन हाती घेण्यात आले. हा दस्तऐवज तयार करण्यासाठी निम्नस्तरा वरून माहिती आणि सूचना व प्रश्नावली संकलित करण्यात आल्या.

त्यानंतर दुय्यम संशोधनाद्वारे निवडक लक्ष्य माहितीदात्या कडून प्रश्नावलीद्वारे विशिष्ठ टिपण्या/इनपुटस माहिती मागविली गेली.

चार देशांच्या दस्तऐवजांच्या तुलनात्मक अभ्यासाचा अहवाल आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील सर्वोत्तम पद्धतींची पायाभरणी करण्यासाठी तयार करण्यात आला. तज्ञ समितीने केलेल्या अनेक चर्चा आणि उजळणीद्वारे शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने वरील प्राथमिक मसुदा विकसित करण्यात आला आणि १७ नोव्हेंबर २०२१ रोजी राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदे वेबसाईटवर आणि My Gov पोर्टलवर सर्वजनिक पुनरावलोकनासाठी प्रसिद्ध करण्यात आला. त्याच बरोबर, शैक्षणिक, शैक्षणिक प्रशासक, एस.सी.ई.आर.टी, शिक्षक, विभागप्रमुखासह, डाइट चे मुख्याध्यापक, शिक्षक (सार्वजनिक/ खासगी), स्वयंसेवी संस्था इतर भागधारक यांच्याकडून प्राथमिक स्तरावरील कर्मचारी माहिती गोळा करण्यासाठी शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या प्राथमिक मसुद्यावर देशभरात खुल्याचर्चा आयोजित करण्यात आल्या होत्या.

त्याचवेळी, शिक्षकांशी प्राथमिक पातळीवर सल्ला मसलत करण्यात आली. प्राथमिक मसुद्यातील वर्णन कर्त्यांवरील माहितीसाठी तसेच शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या दस्तऐवजात नमूद केलेल्या कौशल्यांचे मूल्यांकन आणि मूल्यमापनासाठी साधने/ पद्धतींवर सूचना मिळवण्यासाठी देशभरातील प्राचार्य, राज्य शैक्षणिक संशोधन आणि प्रशिक्षण परिषद या संस्था संशोधनाचा तिसरा स्तर असल्याने शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांचा अंतिम मसुदा तयार करण्यासाठी संबंधित घटकांची संकलित माहिती/ सूचना वापरल्या गेली आणि त्या २९ मार्च २०२२ रोजी शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या निर्मितीसाठी स्थापन केलेल्या समिती समोर ठेवण्यात आल्या. प्राथमिक पातळीवरील नमुना म्हणून केंद्र सरकारच्या मालकीच्या ७५ शाळांमध्ये (२५के.वी.एस, २५एन.वी.एस, २५सी.बी.एस.सी) आणि देशभरातील १९७५ शिक्षकांसह राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या मार्गदर्शक दस्तऐवजाची अंमलबजावणी आणि परिणाम मूल्यमापन प्रायोगिक तत्त्वावर केले गेले आहे.

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांचे परिच्छेद ५.२० राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० मध्ये सूचित केल्याप्रमाणे सर्व विद्यार्थ्यांसाठी उच्च गुणवत्तेच्या शिक्षणात समान प्रवेशाचे उद्दिष्ट आहे. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० चे शालेय शिक्षण संदर्भात आदेश प्राप्त करण्यासाठी शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांचे मार्गदर्शक दस्तऐवज वकसित केले गेले आहे. ज्यामध्ये सर्व विद्यार्थ्यांना उत्स्फूर्त, प्रेरित, उच्चपात्र, व्यावसायिक प्रशिक्षित आणि सुसज्ज शिक्षकांद्वारे शिकवले जाते. शिक्षक कार्यप्रणाली व्यवस्थापन आणि इतर मान्यता हे सर्व पैलू निश्चित करणे हे त्याचे उद्दिष्ट आहे. हे गुणवत्तेचे ध्येय आहे आणि वेगवेगळया स्तरावर शिक्षकांची क्षमता परिभाषित करते.

राष्ट्रीय शिक्षक गुणवत्ता केंद्र, राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मध्ये एक ऑनलाईन प्लॅटफॉर्म स्थापन करण्यात आला आहे. ज्यामध्ये शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने कार्यान्वित करण्यासाठी राष्ट्रीय व्यवस्था जबाबदार असेल. पुढे क्षमता निर्मितीसाठी अधिक संसाधन व्यक्ती/एजन्सी निर्माण करण्यासाठी भागधारक/अंमलबजावणी करणाऱ्या एजन्सींचा कार्यक्रम हाती घेतला जाईल.

राज्ये / केंद्राशासित प्रदेश हे सरकार गुणात्मक मानांकने स्वीकारू शकतात आणि संस्था नवीन शैक्षणिक शालेय संरचनेनुसार (५+३+३+४) शिक्षकांच्या अपेक्षित कौशल्याची पूर्तता करण्यासाठी त्यानुसार त्याची अंमलबजावणी करू शकतात.

२. अध्यापन: एक व्यवसाय

२.१ अध्यापन म्हणून व्यवसाय

अध्यापन हा जागतिक स्तरावरील सर्वोत्कृष्ट व्यवसायांपैकी एक मानला जातो आणि तो सामाजिक प्रगतिशी संबंधित आहे. प्राचीन काळी, शिक्षक हा समाजाचा सर्वात आदरणीय सदस्य होता आणि बहुतेक शिक्षित व्यक्तींना या व्यवसायात प्रवेश करण्याची परवानगी होती. शिक्षक हे शिक्षण व्यवस्थेचे केंद्र होते आणि त्यांचेज्ञान, कौशल्ये आणि नैतिकता चांगल्या प्रकारे विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचवण्यासाठी त्यांची आवश्यकता होती. शिक्षण व्यवस्थेतील उत्क्रांती आणि शिक्षकांच्या बदलत्या भूमिकेमुळे दिर्घकालीन आणि शाश्वत राष्ट्र उभारणीसाठी शिक्षकांची गुणवत्ता वाढविणे हे अत्यंत महत्वाचे कार्य बनले आहे. सामाजिक कृती आणि सामाजिक पृच्छाचा एक प्रकार म्हणून अध्यापन ही एक सखोल नैतिक आणि दिशादर्शक प्रथा आहे ज्यामध्ये व्यावसायिकांनी खालील विकसन करणे गरजेचे आहे.

- मुलांची प्रेमपूर्वक काळजी घेणे आणि त्यांच्या सोबत प्रेमपूर्वक वागणे, विद्यार्थ्यांच्या विविधतेचा आदर करणे, सामाजिक, सांस्कृतिक आणि राजकीय संदर्भातील मुलांना समजावून घेणे, संवेदनशीलता विकास करणे, त्यांच्या गरजा आणि समस्या जाणून घेणे आणि सर्व मुलांशी समानतेने वागणे.
- मुलांना फक्त ज्ञान प्राप्त करणारे समजू नका, तर शिक्षणातील अर्थपूर्णता निर्माण करण्यासाठीची त्यांची नैसर्गिक प्रवृत्ती वाढवा. पाठांतरापासून परावृत्त करा आणि अध्यापन आनंददायक, सहभागी आणि अर्थपूर्ण बनवा.
- अभ्यासक्रम आणि पाठ्यपुस्तकांचे चिकित्सकपणे परीक्षण करा आणि स्थानिक गरजांचा अभ्यासक्रमाला योग्य असा संदर्भ द्या.
- अभ्यासक्रमात दडलेले ज्ञान दिले असे मानू नये.
- विद्यार्थी केंद्रित, कृतीयुक्त सहभागी अध्ययनाचे अनुभव आयोजित करा. ज्यात खेळ, प्रकल्प, चर्चा, संवाद, निरीक्षण, भेटी आणि अध्यायांचे आत्मचिंतन यांचा समावेश आहे.
- विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक आणि वैयक्तिक वास्तविकतेसह शिक्षणाचे एकत्रीकरण करून, वर्गातील विविधतेला प्रतिसाद देणे.
- शांतता, लोकशाही जीवनपद्धती, समानता, न्याय, स्वातंत्र्य, बंधुता, धर्मनिरपेक्षता आणि सामाजिक पुनर्रचनेसाठी आवश्यक मूल्यांना प्रोत्साहन देणे.

स्पष्टीकरण आणि संबंधित व्यक्तीमध्ये एक वाक्यता आणून विचार विनिमय करून मानकांवर एकमत होऊ शकते:

- चांगल्या अध्यापनाचा पैलूंबद्दल अधिक स्पष्टता आणि वचनबद्धता.
- चांगल्या अध्यापनाला सुधारित आणि समर्थनीय समर्थन करण्यासाठी आशया संदर्भातील विचारांची समज.
- शिक्षकांसाठी त्यांच्या व्यावसायिक सरावाचे आवश्यक परिणाम स्पस्ट करा आणि पुनरुच्चार करा आणि वर्ग खोल्यांना विद्यार्थी केंद्रित बनविण्यासाठी आणि त्यांचे आत्मचिंतन करण्यासाठी मार्गदर्शन करा.
- शिक्षकांना चांगले अध्यापन करण्यासाठी आणि करिअरच्या वाढीसाठी शिक्षकांची तयारी करण्यासाठी जैवप्रणाली आणि प्रदर्शन प्रणाली रचना व व्यवस्थापनाची अधिक माहिती.

शिक्षणाचा अधिकार (आरटीई) कायदा, २००९ शिक्षकांकडून अपेक्षा आणि अध्यापनाच्या गुणवत्तेची मागणी करतो ज्यामुळे मुलाला याची खात्री होईल की शाळेत सकारात्मक शैक्षणिक अनुभव असतील जे शिक्षणाद्वारे सक्षमीकरणाकडे नेतील. शिक्षणाचा हक्क (RTE) कायदा,२००९ मध्ये कल्पिल्याप्रमाणे हे असे असावे. **(कलम २९/२ RTE कायदा,२००९).**

- लोकशाही न्याय आणि शांततापूर्ण समाजला चालना देण्यासाठी भारतीय राज्य घटनेत अंतर्भूत केलेल्या मूल्यांशी सुसंगत.
- अध्ययनकर्त्याला सर्वांगिण विकासाकडे नेणारे शिक्षण.
- विद्यार्थ्याचे ज्ञान, क्षमता आणि प्रतिभा विकसित करा.
- विद्यार्थ्यांची शारीरिक आणि मानसिक क्षमता पूर्णतः विकसित करा.
- मुलांसाठी अनुकूल आणि विद्यार्थी केंद्रित पद्धतीने कृतियुक्त, शोध आणि शोधन याद्वारे शिकण्यास सक्षम करा.
- शक्य तितक्या प्रमाणात विद्यार्थ्यांच्या मातृभाषेत अध्ययन घडणे.
- भय, आघात आणि चिंतामुक्त शिक्षण होत असल्याचे सुनिश्चित करा आणि विद्यार्थ्याला मुक्तपणे संवाद साधण्यास मदत करा.
- समज आणि क्षमता या दोन्हींचे सतत सर्वसमावेशक मूल्यमापन समाविष्ट करा.

अशाप्रकारे प्रत्येक मुलाला सन्मानाचे जीवन जगण्यास सक्षम बनविणे.

भारतीय राज्यघटने पुढे शिक्षण सर्वसमावेशक आहे याची खात्री करण्यासाठी विशेष प्रयत्नांच्या गरजेकडे लक्ष वेधते आणि उपेक्षित समुदाय, भाषिक आणि सांस्कृतिक अल्पसंख्या गट, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासलेल्या व विशेष गरजा असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना आधार देते.

शिक्षणाचा अधिकार आणि राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० मध्ये मांडलेली शिक्षणाविषयक दृष्टीकोन सर्वसमावेशक शिक्षण आणि शाळेतील सर्व स्तरांवरील वर्ग खोल्यांमध्ये असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या विविधतेवर भर देते.

राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० विशिष्ट आव्हानांकडे लक्ष वेधते की शिक्षकांच्या अध्यापन पद्धती प्रतिसादात्मक असाव्यात: **(धोरणांची तत्त्वे)**

- अध्ययन पाठांतराकडून उच्चतम विचार हे चिकित्सक विचार पृच्छा, शोधन आणि २१ व्या शतकातील कौशल्ये याकडे कल असावे.
- बहुविद्याशाखीय, प्रायोगिक आणि कौशल्यपूर्ण अध्ययन बनवा.
- बहुभाषिकता
- विद्यार्थ्यांना ज्ञानाच्या स्वदेशी वारशांचे मूल्य आणि एकात्मिक करण्यास सक्षम करा.

२.२ व्यावसायिक मानके समजावून घेणे

व्यावसायिक मानांकने समजावून घेणे. मानांकने ही संज्ञा वेगवेगळया संदर्भामध्ये आणि देशांत वेगवेगळया अर्थासह परिभाषित केले जातात. मानांकने ही प्रत्येक व्यवसायात महत्वाची आहे ही अशी विधाने जी सामन्यात: अध्यापनाच्या किंवा सरावाच्या बाबतीत कायम साध्य करण्यासाठी सर्वात योग्य आहे याचे वर्णन करण्यासाठी आणि संवाद साधण्यासाठी वापरली जातात. अध्ययनासंदर्भात मानांकने हे अध्ययन निष्पत्ती अध्यापनाचे परिणाम म्हणून परिभाषित केले जातात. परंतु व्यवसायासंदर्भात मानकांना सक्षमतेचे परिणाम म्हणून परिभाषेत केले जाते, म्हणजे एखाद्या विशिष्ट व्यावसायिक क्षेत्रामध्ये सक्षम समजले जाण्यासाठी एखाद्याला काय माहित असले पाहिजे आणि ते करण्यास सक्षम असावे. दुसऱ्या शब्दांत दर्जेदार कामगिरीसाठी सक्षम मानले जाण्यासाठी मानकांचा वापर मैलाचा दगड किंवा व्यावसायिकांच्या कामगिरीचे मोजमाप करण्याचे साधन म्हणून वापरकेला जातो. मानांकने ही अशी विधाने आहेत जी व्यवसायात नेहमी मौल्यवान आहेत. दर्जेदार अध्यापन काय आहे आणि दर्जेदार शिक्षण काय हे अंतनिहित गृहीत धरते. शिक्षकांना काय माहित असले पाहिजे, कशावर विश्वास ठेवला पाहिजे आणि ते करण्यास सक्षम असले पाहिजे ही मूल्ये काही सूचित करतात हे विधान स्वत:च ठरवतात.

२.३ शिक्षकांसाठी आणि अध्यापनासाठी व्यावसायिक मानकांचे महत्त्व

चांगल्या ईष्ट अध्यापनाचे वर्णन आणि शिक्षकांचे गुण आणि वैशिष्ट स्पष्टपणे अनेक धोरण दस्त्येवाजांमध्ये आढळतात.सर्व शिक्षा अभियान शिक्षण सुधारणेचे केंद्र प्रायोजित मिशन सुरु करून सेवांतर्गत प्रशिक्षणाची उद्दिष्टे सांगितली. या कल्पना राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रम आराखडा (२००९) मध्ये मांडलेल्या मार्गदर्शक तत्वांमध्ये अंतर्भूत आहेत आणि राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० मध्ये शिफारस

केल्यानुसार सेवापूर्व शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमासाठी अभ्यासक्रम रचनेच्या विकास आणि संकल्पनेमध्ये अगदी अलीकडे आढळल्या आहेत.

राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० ने प्रस्तावित केले आहे की, व्यावसायिक मानांकने तयार केलेल्या आणि स्थापित केलेल्या व्यवसायावर नियंत्रण ठेवतील जे उत्तरदायित्व, देखरेख, व्यावसायिक विकास, प्रत्येक टप्प्यातील करिअरचे मार्ग आणि ऊर्ध्व गतिशीलता यांच्याशी जोडलेले आहेत. शिक्षकांसाठी व्यावसायिक मानकांचा एक संच शिक्षकांना सक्षम करू शकतो:

- शिक्षकांच्या कामाचे स्वरूप परिभाषित करणे.
- कार्य आणि सेवा अति निर्माण करणे.
- शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम पुनर्रचना करणे.
- शिक्षकांची नोंदणी
- आजीवन अध्ययन आणि करिअर विकासाला चालना देणे.
- शिक्षक पत्रातेमध्ये एक समानता प्रस्थापित करणे आणि गतिशीलता आणणे.
- शिक्षकांच्या गुणवत्तेचे मूल्यमापन करणे.
- शिक्षक प्रेरणांना आधार देणे
- शिक्षकांची जबाबदारी/ कर्तव्य सुनिश्चित करणे.

मानकांच्या पैलूंवर जो रत्यांच्या विशिष्ट वापरावर आधारित भिन्न असू शकतो. तथापि, मानकांचा एक सामान्य संच हे सुनिश्चित करेल की शिक्षक आणि एक व्यवसाय म्हणून अध्यापानाशी संबंधित असलेल्या विविध बाबी संबंधित धोरणांमध्ये सुसंगत आहे.

३. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने

भारत ज्ञानाच्या क्षेत्रांमध्ये बदल करत आहे. त्यामुळे २१ व्या शतकातील मागण्या पूर्ण करण्यासाठी शिक्षण व्यवस्थेत सुधारणा करणे महत्वाचे बनले आहे. भारताचे राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० हे २१ व्या शतकातील देशाचे पहिले ऐतिहासिक धोरण आहे आणि आपल्या देशाच्या वाढत्या विकासात्मक गरजा पूर्ण करण्याचे उद्दिष्ट आहे. शिक्षक आपल्या मुलांचे भविष्य म्हजेच आपल्या राष्ट्राचे भविष्य घडवतात. सर्वांसाठी सर्वांगीण आणि दर्जेदार शिक्षणाचे उद्दिष्ट सध्या करण्यासाठी राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० ने अध्यापन व्यवसायाच्या विकासावर विशेष भर दिला आहे आणि शिक्षकांच्या सर्व सुधारणा केंद्रस्थानी ठेवल्या आहेत. अध्यापन व्यवसायात प्रवेश करण्यासाठी सर्वोत्कृष्ट आणि तेजस्वी व्यक्तींना प्रेरणा देण्यासाठी आणि शिक्षकांना त्यांचे कार्य शक्य तितक्या प्रभावीपणे करण्यास मदत करणे.

३.१ शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांची प्रासंगिकता

*"राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद्, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद् इत्यादी विविध स्तर आणि प्रदेशातील शिक्षक, शिक्षक तयारी आणि विकासात गुंतलेल्या तज्ञ संस्था, व्यावसायिक शिक्षणातील तज्ञ संस्था आणि उच्च-शैक्षणिक संस्था यांच्याशी सल्लामसलत करून, राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदे द्वारा (नॅशनल कौन्सिल फॉर टीचर एज्युकेशन), सामान्य व्यावसायिक मानक स्थापना संस्था (*Professional Standard Setting Body– PSSB) *या आपल्या पुनर्रचित नवीन स्वरुपात, २०२२ पर्यंत शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांचा सर्वसामान्य मार्गदर्शक संच तयार करतील. नैपुण्य / स्तर याच्या विविध टप्प्यांवर शिक्षकांची भूमिका आणि त्या स्तरावर आवश्यक असणाऱ्या क्षमता, याविषयी असलेल्या अपेक्षांचा समावेश मानकामध्ये केला जाईल. यामध्ये कामगिरीच्या मूल्यांकनासाठी, प्रत्येक स्तराकरता ठरवलेल्या मानकांचा समावेश असेल आणि हे मूल्यांकन वेळोवेळी केले जाईल. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानका द्वारे सेवापूर्व शिक्षक – शिक्षण कार्यक्रमांच्या रचनेविषयी देखील माहिती दिली जाईल. यानंतर यांच्या कडून याचा अवलंब केला जाईल आणि त्याच्या आधारावर शिक्षक करिअर व्यवस्थापनाचे सर्व पैलू ठरवले जातील. त्यामध्ये कार्यकाळ, व्यावसायिक विकासाचे प्रयत्न, वेतनवाढ, पदोन्नती आणि इतर मान्यता यांचा देखील समवेश असेल. कार्यकाळ आणि वरिष्ठता याच्या आधारावर पदोन्नती किंवा पगारवाढ होणार नाही, तर ती फक्त अशा प्रकारच्या मूल्यांकनाच्या आधारावर केली जाईल. यंत्रणेच्या परिणामकारकतेचे काटेकोरपणे अनुभवजन्य विश्लेषण करून त्याच्या आधारावर २०३० मध्ये व्यावसायिक मानकांचे पुनरावलोकन केले जाईल व दर दहा वर्षांनी सुधारणा केली जाईल.*

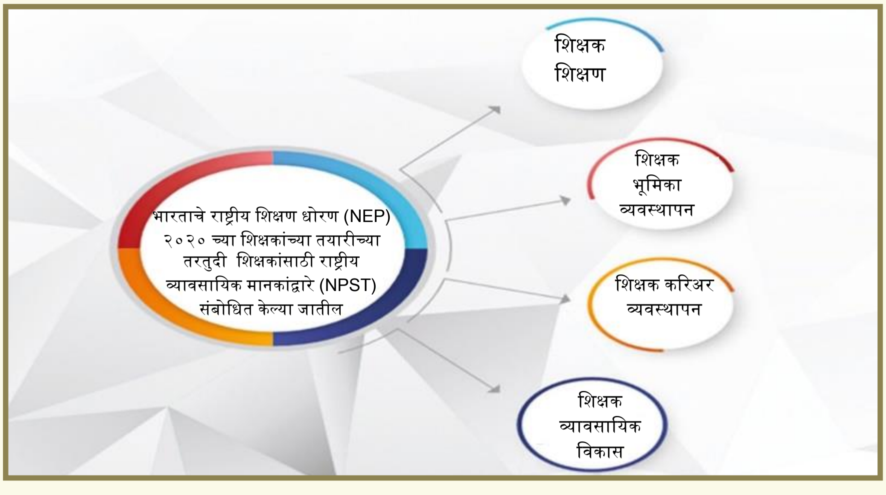

आकृती १. शिक्षकांच्या तयारीचे चित्रण

३.१.१ शिक्षक शिक्षण: एन.पी.एस.टी ४ वर्षे, २ वर्ष आणि १ वर्षाच्या बी.एड या एन.ई.पी २०२० मध्ये संकल्पित केल्यानुसार सेवापूर्व शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमांच्या रचनेची माहिती देईल.

३.१.२ शिक्षक भूमिका व्यवस्थापन: शिक्षकांकडून अपेक्षित असलेल्या विविध स्तरावरील कौशल्य/टप्प्यावरील शिक्षकांची भुमिका आणि त्यात त्या टप्प्यासाठी आवश्यक क्षमता यांचा मानकांमध्ये समावेश असेल. प्रत्येक टप्प्यासाठी, कार्यक्षमतेच्या मूल्यांकनासाठी मानकांचा समावेश एन.पी.एस.टी करेल.

३.१.३ शिक्षक करिअर व्यवस्थापन: शिक्षक कारकीर्द व्यवस्थापनामध्ये सर्वपैलू, कार्यकाळ, व्यावसायिक प्रयत्न, पगारवाढ, पदोन्नती आणि इतर मान्यतांसह समवेश असेल.

३.१.४ शिक्षक व्यावसायिक विकास: शिक्षकांना आत्मसुधारणेसाठी आणि त्यांच्या व्यवसायातील नवीनतम नवकल्पना आणि प्रगती जाणून घेण्यासाठी सतत संधी द्याव्यात.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणानुसार २०२०, शिक्षकांची तयारी एक अशी प्रक्रिया आहे ज्यासाठी बहुविद्या शाखीय दृष्टीकोन आणि ज्ञान, अभिवृत्ती आणि मूल्यांची निर्मिती आणि सर्वोत्तम मार्गदर्शकांच्या अंतर्गत विकास आवश्यक आहे. त्यासाठी शिक्षकांना भारतीय मूल्ये, भाषा, ज्ञान, आचार – विचार आणि परंपरांच्या आधारे शिक्षण अध्यापन शास्त्रातील नवीनतम प्रगतीमध्ये पारंगत असणे आवश्यक आहे. एन.पी.एस.टी हे शैक्षणिक गुणवत्ता आणि भारतातील विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक परिणाम सुधारण्यासाठी काय आवश्यक आहे हे याचे सार्वजनिक विधान आहे. ही मानांकने मार्गदर्शक विधानांचा एक संच असेल जी करिअरच्या वेगवेगळया टप्प्यांवर तज्ञांच्या विविध स्तरांवर शिक्षकांच्या भूमिकेच्या अपेक्षा भाषित करते. २१ व्या शतकातील शाळांमध्ये अध्यापन करिअरच्या टप्प्यांत अध्ययनासाठी प्रभावी अध्यापन कसे असेल आणि शिक्षक म्हणून सराव करण्यासाठी कोणती क्षमता आवश्यक आहे हे देखील मानांकने परिभाषित करतात.

३.२ शिक्षकांसाठी व्यावसायिक मानांकने

शिक्षकांसाठी व्यावसायिक मानकांची चौकट संबंधित स्पष्ट आणि अंतर्भूत आहे. चांगल्या शिक्षकांचे गुण आणि चांगले अध्यापन या व्यतिरिक्त, ते भारतातील अध्यापन आणि शिक्षक निर्मितीवर संशोधनावर लक्ष केंद्रित करते आणि त्याच संदर्भात, ते शिक्षक आणि अध्यापनाची गुणवत्ता परिभाषित करतात आणि मूल्यमापन करण्याच्या उपक्रमांची रूपरेषा देखील देते.

क. क्षमता

शिक्षकांसाठी व्यावसायिक मानके तयार करताना, अध्यापन व्यवसायासाठी अत्यावश्यक असे ओळखल्या जाणाऱ्या क्षमतांच्या सामान्य मानकांच्या संचाकडे लक्ष आणलं जात आहे. योग्यतेशी आमचा अर्थ ज्ञान,कौशल्ये,समज,मूल्ये, दृष्टिकोन आणि इच्छा यांचे संयोजन एखाद्या विशिष्ट क्षेत्रात प्रभावी, एक चांगले व्यक्तिमत्वाला घडवून आणतात.

ख. क्षेत्र

सराव (पूर्व – शिक्षण, अध्यापन दरम्यान आणि अध्यापनानंतर) परस्पर संबंधित क्षेत्र आहेत आणि दोन्ही विश्वास, कौशल्य संप्रेषण क्षमता, व्यावसायिक ओळख, नैतिकता, मुल्ये आणि स्वभाव यांच्याशी संबंधित आहेत खालील तीन क्षेत्र मानांकने म्हणून ओळखले जातात:

1. मूळ मूल्ये आणि नीतिमूल्ये
2. ज्ञान आणि सराव
3. व्यावसायिक वाढ आणि विकास

ग. शिक्षक प्रोफाइल

अध्यापनात सुधारणे आणि नैपुण्याच्या विकासाची कल्पना ही आदर्श अध्यापनाच्या वाढीची प्रकृती आणि प्रगतीचे संकेत देण्यासाठी तयार केली जाते- सुधारणा आणि वाढीसाठी आकांक्षा आणि मार्ग दोन्ही आणि तसेच व्यावसायिकांकडून उच्च मानकांची पूर्तता केली जात आहे हे ओळखण्यासाठी आधार तयार करणे. एन.पी.एस.टी साठी, खालील स्तर शालेय शिक्षणाच्या विविध टप्पांवर आणि विषय अध्यापनाचा क्षेत्रात सर्व अधिकार क्षेत्रांवर आणि अध्यापनाच्या क्षमतांवर लागू करण्यास म्हणून प्रस्तावित केले आहेत. शिक्षक काय करण्यास सक्षम आहेत आणि ते कोणत्या क्षेत्रात पुढे विकसित होऊ शकतात याबद्दल एक दृष्टीकोन तयार करण्यासाठी हे स्तर आणि त्यांचे वर्णन सक्षम करणारे म्हणून वापरले जातील. हे शिक्षकांना खालील स्तरांवर आत्मसात केलेल्या क्षमतांच्या पुराव्याच्या आधारे त्यांची नियुक्ती करण्यातही मदत करेल:

१. कुशल

२. प्रगत

३. तज्ज्ञ

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने हा मार्गदर्शक दस्तऐवज आहे जो उच्च शिक्षक तयार करण्यात आणि गुंतलेल्या सर्व संबंधितांना मदत करतो. अपेक्षित तसे शिक्षक होण्याच्या निर्णयापासून ते त्यांच्या अध्यापन प्रवास पूर्ण करेपर्यंत शिक्षकांना एक स्पष्ट कौशल्य मार्ग प्रदान करते. दस्तऐवज शिक्षक शिक्षण संस्थांना दर्जेदार शिक्षक तयार करण्यासाठी मार्गदर्शन करतो.

विशिष्ट टप्प्यांवर पोहोचण्यासाठी पूर्व आवश्यक क्षमता म्हणून मानांकने परिभाषित आणि वर्गीकृत केली आहेत. ही अध्यापनातील गुणवत्ता आणि शिक्षक कौशल्ये आत्मसात करून आणि व्यवसायाच्या लक्ष्यापर्यंत पोहोचवण्यासाठी आवश्यक असलेल्या क्षमतांचे पुरावे एकत्रित करून पूर्व आवश्यकता पूर्ण करेल. या मानकांची पृतता केल्यानंतर शिक्षक प्रमाणित होतो आणि औपचारिक रीत्या टप्प्या-टप्प्याने प्रगत होत जातो. शिक्षकाने अध्यापनाच्या सरावात प्राप्त केलेली क्षमता लागू करावी आणि पुढील व्यवसायाच्या टप्प्यासाठी कौशल्यांवर काम सुरु करावे. यशस्वी अध्यापन व्यवसायाच्या तयारीचा

प्रवास एखादी व्यक्ती शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमात प्रवेश केल्याच्या पहिल्या दिवसा पासूनच सुरु केला जातो.

शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमामध्ये (टी.ई.पी) अध्यापन व्यवसायाची तयारी करताना विद्यार्थी शिक्षकाने सुरुवातीच्या टप्प्यावर जे कौशल्ये आत्मसात केली पाहिजेत त्याचा तक्ता एन.पी.एस.टी तयार करतो. म्हणून जेव्हा एखाद्या भावी शिक्षक अध्यापन व्यवसायात सामील होण्याचा निर्णय घेतो, तेव्हा त्यांची एन.सी.टी.ई मान्यताप्राप्त टी.ई.आई मध्ये नोंदणी केली जाईल. अध्यापन व्यवसायाच्या पहिल्या टप्प्यावर पोहोचण्यासाठी आवश्यक असलेल्या सक्षमतेच्या आधारित तयार केलेल्या अभ्यासक्रमवार संस्था विद्यार्थी शिक्षकांना शिक्षित करेल. ही मानांकने अभ्यासक्रम नियोजन आणि वितरणामध्ये सेवापूर्व शिक्षक शिक्षण संस्थानी पूर्ण केली जाणारी किमान मानांकने असतील. विद्यार्थी शिक्षकत्यांच्या सुरुवातीच्या शिक्षक प्रशिक्षणामध्ये शास्वत सराव आणि मार्गदर्शकांच्या सहाय्याद्वारे अध्यापन आणि शिकण्याची प्रक्रिया प्रभावीपणे पार पाडण्यासाठी आवश्यक ज्ञान, कौशल्ये, मूल्ये आणि वृत्ती विकसित करतील.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० मध्ये प्रत्येकासाठी शिक्षक पात्रता परीक्षा (टी.ई.टी) प्रस्थावित करण्यात आली आहे. विद्यार्थी – शिक्षकाने अध्यापनाच्या व्यवसायात प्रवेश करण्यासाठी शालेय टप्पे ही पूर्व आवश्यकता असेल. अशाप्रकारे, टी.ई.टी परीक्षा मोजेल आणि खात्री करेल की अशा उमेदवारांची पात्रता तपासली आहे आणि त्यांची टी.ई.टी गुणवत्ता त्यांच्या क्षमतांची व्याप्ती दर्शवेल. एकदा नवीन शिक्षक अध्यापन व्यवसायात स्थिर झाल्यानंतर त्याला/ तिला एन.पी.एस.टी आधारित व्यावसायिक तयारी करण्यासाठी मार्गदर्शन केले जाईल. शिक्षकाच्या क्षमतांचे मूल्यांकन कार्य-प्रदर्शन निर्देशिकाद्वारे (पी.आई) केले जाईल जे व्यवसायासाठी स्वीकारल्या जाणाऱ्या मानकां वरील कामगिरीची स्थिती दर्शवेल. टप्प्या-टप्प्याने क्षमता प्राप्त करण्यासाठी किमान कालावधी पाच वर्षे आहे. शिक्षकांची गुणवत्ता हमी आणि कार्य-प्रदर्शन निर्देशक राष्ट्रीय मिशन फॉर मेंटरिंग कार्यक्रमाशी जोडले जातील आणि उत्कृष्ट शिक्षकांना मार्गदर्शकांच्या गटामध्ये समविष्ट केले जाऊ शकते. हे विविध व्यक्तीमध्ये त्यांच्या व्यावसायिक विकासाकडे नेणारी एकत्रित अध्ययनाचा लाभ घेण्याची संधी देते.

प्राप्त कौशल्यांच्या आधारे शिक्षकांचे तीन भिन्न स्तर खालीलप्रमाणे आहेत:

१. कुशल शिक्षक:

व्यवसायाच्या टप्प्यावर अध्ययन आणि अध्यापनासाठी आवश्यक कौशल्ये प्रदर्शित करण्यासाठी शिक्षकाने व्यावसायिक दृष्ट्या स्वयंभू असणे अपेक्षित आहे. प्रविण शिक्षकांना व्यावसायिक विकास कार्यक्रम आणि त्यांच्या सरावामध्ये त्यांनी प्राप्त केलेले ज्ञान बळकट करण्यासाठी शालेय मार्गदर्शकांचे प्रोत्साहन उपलब्ध राहील. तज्ज्ञ मार्गदर्शक अशा गुणवत्ता धारक शिक्षकाला त्याचे अध्यापण कौशल्य विकसित करण्यासाठी साहाय्य करतील, एकदा की असा गुणवत्ता धारक शिक्षक उच्चतर गुणवत्ता प्राप्त करू शकला की त्याला प्रगत व्यावसायिक दर्जा प्राप्त करण्यासाठी पुढील मार्गदर्शन उपलब्ध केले जाईल. तशा संधी अशा गुणवत्ता धारक शिक्षकाला उपलब्ध करून दिल्या जातील. त्यामध्ये प्रगत अध्यापन

कौशल्ये प्राप्त करणे, अवगत झालेल्या कौशल्याचा वापर करून अध्यापन करणे यांचा समावेश राहील. उच्चतर व्यावसायिक दर्जाचा शिक्षक तयार झाला की त्या कौशल्यांचे मूल्यमापन कसे करावे याचे त्याला मार्गदर्शन केले जाईल. असा प्रगत/ निष्णात शिक्षक तयार झाला की तो अभ्यासक्रमातील घटक, उपघटक निश्चित करणे, त्यासाठीची शैक्षणिक साधने निवडणे, पुस्तकाचा अर्थपूर्ण वापर करणे, अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे साध्य करणे याचा विद्यार्थी केंद्रित विचार करून विद्यार्थ्यांसोबत अर्थपूर्ण संवाद करू लागेल. विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिगत अध्ययनाचा गरजांची निश्चिती करणे, पालक/ शाळा व्यवस्थापन आणि या संबंधित घटकामध्ये परस्पर संवांद प्रस्थापित करणे, त्यातून लोकशाही, संविधानिक प्रथा, परंपरा याची जोपासना करणे इत्यादी बाबी असा प्रगत शिक्षक ओळखू लागेल.

२. प्रगत शिक्षक :

या व्यावसायिक अवस्थ्येमध्ये शिक्षकाने अध्ययन – अध्यापन प्रक्रियेतील उच्चतम दर्जाची कौशल्ये आणि गुण प्रत्यक्ष वापरात आणावीत असे अपेक्षित आहे. अशा शिक्षकाने आपले गुण प्रत्यक्ष वापरात आणावीत असे अपेक्षित आहे. अशा शिक्षकाने आपल्या व्यवसायातील उच्चतम क्षमता व कौशल्ये धारण करावीत. असा शिक्षक इतर अनेक शिक्षकांसाठी एक आदर्श शिक्षक म्हणून स्वत:ला सिद्ध करावे. अशा शिक्षकांचे मूल्यमापन/ निरीक्षण त्यांचे मुख्याध्यापक/ वरिष्ठ अधिकारी करतील व त्याला/ तिला पुढील मार्गदर्शन करण्यासाठी अशा प्रगत शिक्षकाला आपापल्या विषयामध्ये उच्चतम गुणवत्ता व कौशल्ये विकसित करून कार्यरत व्हावे लागेल. त्यात वेगवेगळया कौशल्याचा सुसंगत वापर, नवीन अभ्यासक्रम व विविध अभ्यास गटानुसार सराव करणे यांचा समावेश राहील. अशा प्रगत शिक्षकाला विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिगत गरजा, अध्ययनातील गरजा पूर्ण करण्यासाठी कार्यक्षम/ कार्यरत रहावे लागेल.त्याला/तिला विद्यार्थ्यांच्या गरजा समजावून घेणे, तुलनात्मक विचार मांडणे, त्यांचा कार्य कारण भाव समजणे, अध्यापनात विविधता आणणे, समस्या सोडविणे अपेक्षित आहे. असा प्रगत शिक्षक विद्यार्थ्यांच्या तात्पुरता व दिर्घ कालीन गरजांची पूर्तता करण्यास व शाळा – समुदाय समाज यांच्यातील आव्हाने स्वीकारण्यास तत्पर असा असेल.

३. तज्ज्ञ शिक्षक:

या स्तरावर शिक्षकांनी मार्गदर्शक किंवा समन्वयस्क नेत्याच्या भूमिकेसाठी अपवादात्मक क्षमतेसह उच्च दर्जाचे मूर्त कौशल्ये धारण करणे अपेक्षित आहे आणि इतर शिक्षकांना त्यांची क्षमता सुधारण्यास तसेच शाळेच्या व्यावसायिक विकास कार्यक्रमाचे नेतृत्व करण्यास मदत करतील. कारकीर्दीच्या टप्प्यावर एक शिक्षक सातत्याने सर्वोत्तम स्तरावरील कामगिरी प्रदर्शित करेल. त्यांचा अध्यापन सराव सहकार्याने त्यांचे शिक्षण सराव वाढवण्यासाठी मार्गदर्शक सहकारी यांचे बरोबर कार्यरत राहील. याव्यतिरिक्त एक तज्ज्ञ शिक्षक सतत स्वत: च्या आणि त्यांच्या सहकार्यांच्या आणि विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनाच्या गरजा लक्षात घेवून स्वत: चे व्यावसायिक ज्ञान आणि सराव विकसित करण्याचा प्रयत्न करेल. तज्ज्ञ शिक्षकांनी समन्वयक निरीक्षणामध्ये सहभाग घेतला पाहिजे आणि त्यांच्या स्वत; च्या आणि इतरांच्या

अध्ययनासाठी जबाबदार असले पाहिजे. कारकीर्दीच्या पुढील टप्प्यावर जाण्यासाठी तज्ज्ञ शिक्षक इतरांना मार्गदर्शन करतील. पुढील कारकीर्दीच्या टप्प्याशी संबंधित कौशल्ये आत्मसात करण्यासाठी आणि पुरावे विकसित करण्यासाठी त्यांना मार्गदर्शन केले जाईल. तो /ती शाळांमध्ये शिक्षण समुदाय विकसित करून त्यांच्या स्वत:च्या अध्यापनाच्या पद्धतीत आणि इतरांच्या सुधारणेसाठी एक उच्चतम क्षमता प्रदर्शित करेल.

३.३ क्षमतांची वाढ आणि विकास

कोणत्याही व्यवसायामध्ये विविध अंगभूत कौशल्ये आणि क्षमतांची वाढआणि विकास शक्य आहे आणि हे अपेक्षित ही आहे. अध्यापनाशी निगडीत सर्व घटकांना जसे की ज्ञान मिळवणे, वृत्ती – प्रवृत्ती जोपासणे, कौशल्ये, श्रद्धा, मूल्ये, स्वभाव, विश्वास, विषय घटक/गाभा, विद्यार्थ्यांविषयी समज, समाज, शिक्षणाची ध्येय उद्दिष्टे व तात्विक अधिष्ठान अशा सर्वांसाठी वाढआणि विकासाचे तत्व लागू होते:

क. अनुभव- शिक्षकांचे अनुभव आणि त्याचा प्रत्यक्ष उपयोग हे त्याची/तिची जाण अधिकाधिक वाढवते. तसेच अध्यापनाचा सराव, ज्ञानाची सखोलता, शैक्षणिक सिद्धांत आणि श्रद्धांची ओळख, त्यांचे संदर्भ, विद्यार्थ्यांची अध्ययन प्रक्रिया, शैक्षणिक ध्येय उद्दिष्टे यांची समाज वाढवण्यात मोलाचा वाट असतो. सुरुवातीला अध्यापनाचा सराव आणि त्यातील नियमितपणा यावर शिक्षकांचे लक्ष केंद्रित राहते. यात सेवेच्या ठिकाणच्या गरजा, मर्यादा आणि व्यवसायाच्या गरजा यांचाही सहभाग असतो. हे कोणत्याही व्यवसायास लागू होणारे तत्व आहे. नंतर अध्यापनावर लक्ष केंद्रित होवून, त्याचा सराव झाल्यावर शिक्षकाला मानसिकदृष्ट्या मोकळा वेळ मिळू लागतो. यामुळे तो स्वयं अध्ययन करून शैक्षणिक ध्येय साध्य करण्यासाठी तयार होतो. त्याच्या/तिच्या शिक्षक – प्रशिक्षणामध्ये शिक्षकाकडून त्याने/तिने आत्मसात केलेली मूल्ये, ज्ञान आणि सिद्धांत यांचे महत्त्व जाणवू लागते. व्यवसायाची ओळख आणि समज यांचाही त्याला अर्थ समजायला लागतो. सर्वच शिक्षक याच अवस्थेतून/प्रक्रियेतून विकसित होत जातात आणि प्रगत होतात.

ख. क्षेत्र भेट आणि संवाद देवाण-घेवाण: व्यावसायिक अध्ययनाचे सामाजिक तत्व आता सर्वजण मान्य करतात. सहाध्यायी आणि सहकाऱ्या समवेत अध्ययान आणि ‘इतर ठिकाणी हे कसे केले जाते’ याचा प्रत्यक्ष अनुभव हे शिक्षकांसाठी अध्ययनाचे महत्त्वाचे मार्ग आहेत. शिक्षकांची वाढ आणि विकासासाठी त्यांचा चांगला उपयोग होतो. विविध कार्यशाळा, व्याख्याने, परिषदांना हजार राहणे, व्यावसायिक अध्ययन आणि सराव करणारे गटाशी सहभागी होणे आणि शिक्षणाव्यतिरिक्त वेगळ्याच ठिकाणांचा नव्याने अनुभव घेणे यातून प्रत्येक शिक्षक शिकत जातो. अशा सहभागातून त्याला व्यक्त होण्याची व आपला सहभाग नोंदविण्याची संधी उपलब्ध होते.

ग. सातत्यपूर्ण व्यावसयिक विकास: समक्ष हजर आणि कधी ऑनलाईन कार्यशाळा, क्षमता वाढीसाठीचे सत्र/ अभ्यासक्रम यातून शिक्षकाला सातत्यपूर्ण व्यावसायिक विकासासाठी

आणि नव्याने अध्ययनासाठी उत्कृष्ट संधी मिळत असतात. त्यातून नवे ज्ञान, नव्या पद्धती, नवी कौशल्ये, नव्या क्षमता विकसित होत जातात. नवे व्यावसायिक मार्ग सापडतात. यासाठी नव्या कल्पना आणि नव्या/ प्रगत पद्धती आत्मसात करणे ही एक सुवर्ण संधीच असते.

३.४ शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने

अध्यापनातील गुणवत्ता तपासण्यासाठी मानांकने हा चांगला मार्ग आहे. उच्चतम दर्जा निश्चित करण्याचे ते एक साधन आहे. व्यावसायिक दृष्टीने मानकांचा उद्देश आणि त्याच्याशी संबंधित उपघटकानुसार त्यांचे वर्गीकरण केले जाते. अशी मानांकने विशिष्ट क्षेत्रासाठी काही ढोबळ तर काही सुस्पष्ट असू शकतात. अशी मानांकने शिक्षक व्यवसायासाठी ढोबळपण लागू करता येतील तसेच शिक्षकांच्या विकासाच्या उत्तरोत्तर प्रगत होत जाणाऱ्या टप्प्यासाठी लागू होतील अशी असू शकतात. अशी मानांकने प्रशिक्षित शिक्षक ते कुशल, निष्णात, तज्ज्ञ शिक्षक अशा प्रगतीच्या सर्व मार्गाचे निर्धारक ठरतात.

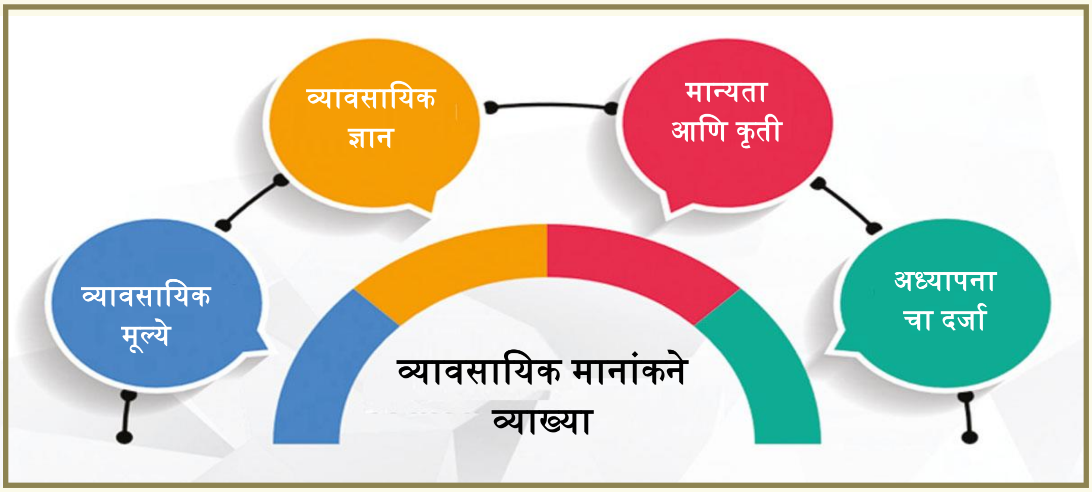

आकृती २. व्यावसायिक मानक एवम् सामर्थ्यसम्बन्धी चित्र

नवीन शैक्षणिक व्यवसायासाठी धोरण २०२० चे ध्येय साध्य करण्यासाठी तीन कार्यक्षेत्र निश्चित करण्यात आली आहेत. नमूद केल्याप्रमाणे तीन क्षेत्रांमधील मानके अध्यापन व्यावसायिकांच्या आजीवन कारकीर्दीच्या उत्क्रांतीसाठी विस्तृतपणे परिभाषित केली आहेत. एन.सी.आर.टी, एस.सी.आर.टी, विविध स्तरांवरील शिक्षक, शिक्षक तयारी आणि विकासातील तज्ज्ञ संस्था, आणि उच्च शिक्षण संस्था यांच्याशी सल्लामसलत करून शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांचा एक सामान्य मार्गदर्शक संच विकसित केला गेला आहे.

४. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यवसायिक मानकांच्या आराखडा

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यवसायिक मानकांच्या आराखडाचे करिअर आयामाचे वर्णन शिक्षकांच्या कामाच्या विशिष्ट पैलून्द्वारे केले जाऊ शकते. आराखड्याची मांडणी खालील तीन परस्पर संबंधित क्षेत्रांमध्ये केली जाते ज्याला 'मानक' म्हणतात ज्यात एकाधिक क्षेत्र समाविष्ट आहेत.

४.१ मानक १: मूळ मुल्ये आणि नैतिकता- या मानकामध्ये मूळ मुल्ये आणि नैतिकतेशी संबंधित क्षेत्र समाविष्ट असलीत जे शिक्षकांने विकसित करणे अपेक्षित आहे. शिकवण्याच्या व्यवसायात मूळ मुल्ये आणि नैतिकता महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात. ते मार्गदर्शक तत्वे म्हणून कार्य करतात जे शिक्षकांच्या मूल्यांच्या व्यवसायिक विकासाला आकार देतात जसे की अखंडता,कटिबद्धता, व्यवसायिकता, प्रमाणिकपणा, आदर, विश्वर, आणि वर्गात परस्पर समज, आणि शिक्षकांना त्यांची शैक्षणिक कौशल्यात सतत सुधारण्यास आणि आजीवन शिकण्यास मदत करते. शिक्षक ही मूळ मुल्ये आणि नैतिकता जपून समानता आणि सर्व समावेशकतेचा पाया तैयार करतात.

आकृती ३. मूळ मुल्ये आणि नैतिकता

४.२ मानक २: ज्ञान आणि अभ्यास – करिअरच्या प्रत्येक टप्प्यावर प्रभावीपणे कार्य करण्यासाठी शिक्षकाने त्यांच्या विद्यार्थ्यांबद्दल आणि अध्यापन शिक्षणशी संबंधित क्षेत्रांबद्दल काय जाणून घेणे आणि समजून घेणे अपेक्षित आहे हे या मानकामध्ये समाविष्ट आहे. अध्यापन शिक्षण प्रक्रिया आणि शिक्षण मूल्यमापन पार पडताना शिक्षक मुलांसाठी योग्य अध्यापनाचे अनुभव कसे तयार करतात हे देखील या मानकात प्रतिचित्रित होते. शिक्षकांचे ज्ञान आणि अभ्यासाचे क्षेत्र हे विस्तृत आणि विषयाचे ज्ञान आणि संबंधित शैक्षणिक सामग्रीचे ज्ञान, विषय सादर करण्याच्या पद्धतींचे ज्ञान, शैक्षणिक उद्दिष्टे आणि राष्ट्रीय शिक्षण प्रणालीचे ज्ञान, धोरणे आणि इतिहास, शिक्षणाचे सिद्धांताचे ज्ञान आणि शिकणाऱ्याच्या संदर्भाचे विशिष्ट ज्ञान आणि शैक्षणिक पद्धतींचे ज्ञान यांचा समावेश होतो. ज्ञान आणि अभ्यासमध्ये कार्य करण्याची क्षमता आणि प्रवृत्ती यांचा समावेश होतो आणि क्रिया आणि त्यांचे परिणामावर नियंत्रण ठेवण्याची भावना असणे: विद्यार्थ्यांना सर्वसमावेशक आणि अर्थपूर्ण पणे गुंतवणे,

योजना बनवणे, अध्यापन, मुल्यांकन करणे आणि प्रतिबिंबित करणे, संसाधने निवडणे, विकसित करणे आणि उपयोगात आणणे, वर्ग, पुस्तकालय, प्रयोगशाळा, शोधयात्रा, कॉरिडोर आणि क्रीडांगणे यासह वेगवेगळया अभ्यासक्रम विषयक क्षेत्रांमध्ये शिक्षण अनुभवाचे संकल्पचित्र काढणे आणि पार पाडणे आणि सर्व विद्यार्थ्यांना सर्वांगीणपणे शिकण्यासाठी आणि विकसित होण्यासाठी सहाय्य करणे.

आकृती ४. ज्ञान आणि अभ्यास वरील चित्रण

४.३ मानक ३: व्यवसायिक वाढ आणि विकास – सातत्यपूर्ण व्यावसायिक विकास च्या कार्यक्रमांमध्ये सहभागाद्वारे करिअरच्या प्रत्येक टप्प्यावर व्यवसायिक ज्ञान/क्षमता आणि अभ्यासामध्ये सुधारसाठी शिक्षकाने काय करणे अपेक्षित आहे याच्याशी संबंधित हे मानक क्षेत्रे समाविष्ट करणे. व्यवसायिक म्हणून शिक्षकांनी त्यांच्या व्यवसायिक ओळखीची कदर करणे आणि त्यांची क्षमता वाढवण्यासाठी आणि विकसित करण्यासाठी सतत प्रयत्न करणे आवश्यक आहे. योग्यतेच्या व्यवहारिक व्याख्येमध्ये स्पष्ट केल्याप्रमाणे जे या कागदपत्रात वापरले आहे, योग्यतात सर्व प्रकारचे ज्ञान, स्वभाव आणि क्षमता समाविष्ट आहेत.

आकृती ५. व्यवसायिक वाढ आणि विकासाचे चित्रण

मानक १: मूळ मुल्ये आणि नैतिकता			
मूळ मुल्ये आणि व्यवसायिक नैतिकता जी शिक्षकाने दर्शवणे अपेक्षित आहेत			
क्षेत्र	कुशल शिक्षक	प्रगत शिक्षक	तज्ज्ञ शिक्षक
भारताच्या संविधानात समाविष्ट केलेल्या सांविधानिक मुल्ये	सांविधानिक मूल्यांच्या संदर्भात तर्क करण्याची, प्राधान्यक्रम. चिंतन आणि समजवण्याची क्षमता		
	माहितीला नैतिकतेने,जवाबदारीने वापरण्याची आणि विद्यार्थ्यांची प्रतिष्ठा राखणे हे सुनिश्चित करण्याची क्षमता		
	भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद ५१अ मध्ये दिलेल्या मुलभूत कर्तव्याची जाणीव आणि सराव		
	कायदेशीर बंधने, नियम, अधिनियम, कार्यनीती, आणि विवादित परिस्थितीच्या बाबतीत नैतिकदृष्ट्या सबळ आणि जटील वातावरणात वाटाघाटी करण्याची क्षमता		
व्यवसायिक संबंध	शिकणार्यांसाठीसह-अभ्यासक्रमाच्या संधी सुरु करण्यासाठी इतर व्यवसायिक आणि संस्थांशी संवाद साधणे		
	बालकांच्या सर्वांगीण विकासामध्ये पालक आणि समुदायाची भूमिका ओळखणे आणि समजून घेणे		
	संसाधने आणि इतर घोष्टीसमायिक करण्यासाठी स्वतःची शाळा आणि इतर संस्था आणि समुदाय यांच्यात परस्पर संबंध राखण्याची क्षमता		
	शाळेच्या आत आणि बाहेरच्या विविध भागधारकांसह नातेसंबंध सांभाळण्याची आणि विकट आणि आव्हानात्मक वातावरणात वाटाघाटी करण्याची क्षमता		
	सर्व विद्यार्थ्यांसाठी सर्वसमावेशकपणे शैक्षणिक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी संस्थेला कार्यक्षमतेने आणि प्रभावीपणे कार्य करण्यास सक्षम करण्यासाठी ध्येये आणि कार्यनीती निश्चित करण्याची आणि शाळेच्या सर्व सदस्यांसाठी अनुकूल कार्य वातावरण आणि कल्याण सुनिश्चित करणे		

मानक २: ज्ञान आणि अभ्यास				
वर्गातील प्रभाव आणि अध्यापन शास्त्रातील प्रभावी पद्धतींच्या संदर्भात शिक्षकाने काय जाणणे,समजून घेणे आणि सक्षम असणे अपेक्षित आहे				
क्षेत्र	**उपक्षेत्र**	**कुशल शिक्षक**	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
प्रत्येक मुलाची विलक्षण क्षमता जाणणे, ओळखणे आणि वाढवणे	बालकांचा विकास आणि शिक्षणावर परिणाम	विकासाच्या वेगवेगळ्या अवस्था आणि विकासाच्या क्षेत्रांशी संबंधित सिद्धांतांची समज(संज्ञानात्मक, भाषिक, सामाजिक, भावनिक, आणि शारीरिक)	बालकांच्या विकासाचे ज्ञान आणि समजुतीचा उपयोग करून शिकण्याची पद्धती आणि वैयक्तिक विकास ओळखणे	समवयस्कांसाठी बाल विकास सिद्धांतांचे प्रारूप वअनुप्रयोग
	शिकणाऱ्यां ची विविधता	विविध प्रकारच्या शिकणाऱ्यांच्या विविधतेची स्पष्ट समज विकसित करणे (अभ्यासाची शैली, शिकण्याच्या गरजा,सामाजिक-आर्थिक स्थिती, संस्कृती, भाषा, कौटुंबिक रचना इ.) आणि या विविधतेला शाळा आणि वर्गात संबोधित करणे	विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजा पूर्ण करण्यासाठी आणि समावेशक वर्ग तयार करण्यासाठी शिक्षण संसाधनांच्या ज्ञानाचा वापर करणे	वर्गातील अनुभवाच्या आधारावर वैयक्तिक विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजांचे निदान करण्याची आणि संबोधित करण्याची क्षमता
	दिव्यांग आणि विशेष सक्षम विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाच्या गरजा	विविध प्रकारच्या अक्षमताचे ज्ञान आणि त्यांच्या विशेष शिकण्याच्या गरजा तसेच प्रतिभाशाली मुलांच्या गरजा आणि त्यांच्या शिक्षणास प्रेरणा देण्यासाठी कार्यनीती दर्शवणे	वर्गातील विविध विद्यार्थ्यांच्या गरजा ओळखण्यासाठी आणि त्यांचे निराकरण करण्यासाठी विशेष गरजांच्या ज्ञानाचा उपयोग करणे	विशेष गरजा ओळखण्याची क्षमता ज्यासाठी तज्ञांच्या हस्तक्षेपाची आवश्यकता असते आणि अशा परिस्थितीत कसे संपर्क साधावा याबद्दल समवयस्कांना माहिती पुरवणे
विषयांचा ज्ञान,संकल्प नात्मक समज आणि उपयोजन		विषय क्षेत्राचे ज्ञान, समज आणि अनुप्रयोग प्रसारित करण्याची क्षमता प्रदर्शित करणे	अंतः आणि आंतर-विषय सामग्रीची सहलग्न्ता आणि स्थानिक आणि स्वदेशी ज्ञानाचा संकलन करणे	विषय क्षेत्रातील होणारे विकासांशी अद्ययावत राहणे आणि अभ्यासक्रमाच्या देवघेव यात नवीन संकल्पना आणणे
शिक्षणक्रम	शिक्षणक्रम रचना	विषय/विद्याशाखातील अभ्यासक्रम आणि अभ्यासक्रम विषेयकची स्पष्ट समज विकसित करणे	अंतः आणि आंतर-अभ्यासक्रम विषेयक संबंध समजून घेण्यासाठी आणि विकसित करण्यासाठी सहकार्यां सोबत सहयोग करणे	नवीनतम सुधारणा आणि नवीन ज्ञान लक्षात घेऊन अभ्यासक्रमाची देवघेव यात बदल

मानक २: ज्ञान आणि अभ्यास				
वर्गातील प्रभावआणि अध्यापन शास्त्रातील पद्धतींच्या संदर्भात शिक्षकाने काय जाणणे,समजून घेणे आणि सक्षम असणे अपेक्षित आहे				
क्षेत्र	उपक्षेत्र	कुशल शिक्षक	प्रगत शिक्षक	तज्ज्ञ शिक्षक
विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणसाठी सामग्री तयार करणे	निर्देशात्मक/शैक्षणिक रणनीती आणि शिक्षण वर्गीकरण	सामान्य शिकवण्याची कार्यनीती, अध्यापनात वापरल्या जाणाऱ्या वर्गीकरण, सामान्य शैक्षणिक पद्धती आणि संसाधने यांची समज	स्वतःच्या विषय/शिक्षण क्षेत्रामध्ये शिक्षण वर्गीकरण आणि शैक्षणिक धोरणांचा वापर करून विकासात्मक दृष्ट्या योग्य शैक्षणिक उद्दिष्टे/परिणाम विकसित करा	आकर्षक पाठ योजना तयार करण्यासाठी शिक्षण सिद्धांत निवडण्यासाठी निर्देशात्मक/शैक्षणिक कार्यनीती आणि शिक्षण वर्गीकरणाचा वापर करण्याकरता सहकाऱ्यांचे मार्गदर्शन करणे
	विभेदित निदेशन/ अध्यापन	विभेदित निदेशन/शैक्षणिक धोरणांचे स्पष्ट आकलन आणि समज दाखवणे आणि विद्यार्थ्यांचा शिक्षणातील सहभाग वाढविण्यात त्यांची भूमिका दाखवा	विद्यार्थ्यांना शिकवण्यात गुंतवून ठेवण्यासाठी विभेदित निदेशनांचा वापर	विद्यार्थ्यांची व्यस्तता वाढविण्यासाठी विकासात्मक दृष्ट्या योग्य भिन्न क्रियाकलाप आणि कार्यनीती तयार करण्यासाठी सहकाऱ्यांचे मार्गदर्शन करणे
	कार्यनीती जे विवेचनात्मक विचारप्रक्रिया, सर्जनशील विचार आणि/किंवा उच्चस्तरीय विचार कौशल्ये विकसित करतात	विवेचनात्मक आणि सर्जनशील विचार आणि/किंवा उच्चस्तरीय विचार कौशल्ये विकसित करणाऱ्या समान्य शैक्षणिक धोरणांची सखोल समज दर्शवणे	अशी कौशल्ये विकसित करण्यासाठी योग्य शैक्षणिक धोरणांचा वापर करा	या क्षेत्रातील अलीकडील सुधारणा आणि त्या ज्ञानावर आधारित नवीन शैक्षणिक कार्यनीती तयार करा
शैक्षणिक योजना	शैक्षणिक ध्येय आणि उद्दिष्टे	मोजण्यायोग्य आणि साध्य करण्यायोग्य शिक्षणाचे ध्येय आणि उद्दिष्ट समजून घेणे	अभ्यासक्रमाच्या संरचनेसह संरेखित विषयासाठी मोजण्यायोग्य आणि साध्य करण्यायोग्य शिक्षणाचे ध्येय आणि उद्दिष्ट तयार करणे	उच्च अपेक्षा ठेव्याची आणि आव्हानात्मक परंतु साध्य करण्यायोग्य उद्दिष्टे विकसित करण्याची क्षमता, विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजा पूर्ण करणे आणि त्यांचा सर्वांगीण विकासाचा विचार करणे
	शैक्षणिक अनुभवांचे नियोजन	विशिष्ट शिक्षण उद्दिष्टासाठी शिक्षण योजना विकसित करण्याची क्षमता	विद्यार्थ्यांच्या वैयक्तिक गरजा समाविष्ट करून भिन्न शिक्षण योजना तयार करा	अभ्यासक्रमावर आधारित परस्पर संबंधित शिक्षण योजनांची श्रृंखला तयार करण्याची क्षमता

<table>
<tr><th colspan="5">मानक २: ज्ञान आणि अभ्यास</th></tr>
<tr><th colspan="5">वर्गातील प्रभावी शैक्षणिक पद्धतींच्या संदर्भात शिक्षकाने काय जाणून घेणे, समजून घेणे आणि करणे अपेक्षित आहेत</th></tr>
<tr><th>क्षेत्र</th><th>उपक्षेत्र</th><th>कुशल शिक्षक</th><th>प्रगत शिक्षक</th><th>तज्ज्ञ शिक्षक</th></tr>
<tr><td rowspan="3">शैक्षणिक, शिक्षणासाठी आणि शिक्षण म्हणून मूल्यांकन</td><td>मूल्यांकन कार्यनीती</td><td>भिन्न प्रकारच्या मूल्यांकन कार्यनीती आणि मुल्यांकन साधनांची समज</td><td>विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गरजांवर आधारित योग्य मूल्यांकन कार्यनीती निवडा</td><td>संस्थात्मक, राज्य आणि राष्ट्रीय स्तरावर मूल्यांकनाच्या धोरणांचे ज्ञान प्रदर्शित करा</td></tr>
<tr><td>मूल्यांकन आधार-सामग्री</td><td>मूल्यांकन आधार सामग्रीचा वापर करून विद्यार्थ्यांची स्थिती वरील अंतरदृष्टी मिळवणे</td><td>लक्ष्य ठरवण्यासाठी आणि शिक्षण योजना तयार करण्यासाठी मूल्यांकन आधार-सामग्री वापरा</td><td>विद्यार्थी/वर्ग कार्यप्रदर्शनचा एकत्रित दृश्य तयार करण्यासाठी एकाधिक स्त्रोतांकडून आधार-सामग्रीचा उपयोग करा आणि योग्य उपायांद्वारे शिकण्याला समर्थन</td></tr>
<tr><td>संप्रेषण आणि अभिप्राय</td><td>विद्यार्थी आणि पालकांशी विद्यार्थ्यांच्या कामगिरीचा तथ्ये संप्रेषित करा आणि प्रगतीबद्दल प्रतिक्रिया द्या</td><td>विद्यार्थी, पालक आणि काळजीवाहू यांशी विद्यार्थीच्या कामगिरीवर विशिष्ट प्रतिक्रिया सामायिक द्या</td><td>विद्यार्थ्यांच्या शिक्षण करता मार्गदर्शन करण्यासाठी पालक आणि समुदाय सदस्यांसह सहयोग करा</td></tr>
<tr><td>शिक्षणात तंत्रज्ञानाचा वापर आणि एकत्रीकरण</td><td></td><td>शिक्षणातील तंत्रज्ञानाची भूमिका समजून घेणे</td><td>अध्यापन-शिक्षण,मूल्यांकन आणि वर्ग व्यवस्थापनास समर्थन देण्यासाठी माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे साधनांचा वापर करा</td><td>स्वतःसाठी आणि सहकार्यांसाठी अध्यापन-शिक्षणला समर्थन देणारे योग्य तंत्रज्ञानात्मक संसाधने तयार करणे</td></tr>
</table>

मानक २: ज्ञान आणि अभ्यास				
वर्गातील प्रभावी शैक्षणिक पद्धतींच्या संदर्भात शिक्षकाने काय जाणून घेणे, समजून घेणे आणि करणे अपेक्षित आहेत				
क्षेत्र	**उपक्षेत्र**	**कुशल शिक्षक**	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
वर्गातील घटक आणि गतिशीलता	सुरक्षित, पोषण आणि आश्वासक शिक्षण वातावरण	सुरक्षित आणि सर्व समावेशक वर्ग तयार करण्यासाठी सुविधा आणि संसाधने उपलब्ध करणे	सर्व समावेशक आणि सहाय्यक शैक्षणिक वातावरण तयार करा, ज्यामध्ये विद्यार्थ्यांना भीती न बाळगता त्यांचे मते समायिक करण्यास प्रोत्साहित करणे समाविष्ट आहे	सुरक्षित आणि सर्वसमावेशक वर्ग विकसित करण्यात विद्यार्थ्यांना सामील करा
	शालेय वर्ग व्यवस्थापन	वर्ग व्यवस्थापन पद्धतींचे ज्ञान आणि ते वापरण्याची क्षमता दर्शवणे	विद्यार्थ्यांच्या व्यवहारातील विविधता समजून घेणे आणि त्यांना समावून घेणे	विद्यार्थ्यांमध्ये स्वयं शिस्त, वैयक्तिक जवाबदारी आणि नेतृत्व विकसित करा (आदर्श व्यक्ती)
	प्रभावी वर्ग संवाद	वर्गातील विविध शाब्दिक आणि गैर मौखिक संप्रेषण कार्यनीती समजून घेण्याची क्षमता प्राप्त करा	शिक्षणाला सहभागी बनवण्यासाठी विविध शाब्दिक आणि गैर- मौखिक वर्ग संवाद धोरणांचा वापर करा आणि प्रतिसाद द्या	सहकार्यांना त्यांच्या वर्गातील संवाद सुधारण्यासाठी समर्थन/मार्गदर्शन देण्यासाठी रचनात्मक प्रतिसाद द्या
	भाषा विविधता आणि बहुभाषिकता	भाषेतील विविधता आणि संबंधित भाषेतील प्रवीणता लक्षात न घेता सर्व मुलांसाठी सर्व समावेशकता प्रदर्शित करणे	अध्यापन आणि शिक्षण सुलभ करण्यासाठी वर्गात बहुभाषिकतेचा वापर करण्यास सहकार्यांना समर्थन द्या	सवंगड्यांमध्ये अध्यापन आणि शिक्षण सुलभ करण्यासाठी बहुभाषिकतेच्या वापरला समर्थन देणे

मानक ३: व्यावसायिक वाढ आणि विकास			
व्यवसायिक अभ्यास विकसित करणे आणि वाढवण्याची क्षमता			
क्षेत्र	कुशल शिक्षक	प्रगत शिक्षक	तज्ज्ञ शिक्षक
शैक्षणिक गरजा	शैक्षणिक गरजा ओळखा आणि स्वतःच्या व्यावसायिक विकासासाठी उद्दिष्टे स्थापित करा	हितधारकांकडून मिळालेली माहितीवर आधारित व्यवसायिक विकासाची योजना तयार करणे	योजणे आणि सहकार्यांना व्यवसायिक विकासाची संधी द्या
विमर्शी अभ्यास	विमर्शी अभ्यासाचा अर्थबोध स्पष्ट करा	विमर्शी अभ्यासाचा वापर करून स्वतःच्या अध्यापन पद्धतीत बदल करा	सहकार्यांना विमर्शी अभ्यासाचा वापर करताना सहकार्य आणि मार्गदर्शन द्या
शिक्षण समुदायामध्ये प्रतिबद्धता आणि सहभाग	शाळेच्या आत आणि बाहेर शिक्षण संधीमध्ये भाग घ्या	परिषदा आणि चर्चासत्रे किंवा वेबनारमध्ये त्यांचा शोध आणि अध्ययन सादर करा	शाळेमध्ये शिक्षण समुदायाचे गठन करा आणि व्यवसायिक विकास सत्र आयोजित करा

५. अंमलबजावणी

राष्ट्रीय शिक्षक गुणवत्ता केंद्र, एक डिजिटल प्लॅटफॉर्म, राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद मध्ये स्थापन करण्यात आला आहे ज्यामध्ये शिक्षकांसाठी संग्रहस्थान असेल आणि शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या कार्यान्वियनसाठी जवाबदार असेल. पुढे, अधिक विशेषज्ञ/संस्था निर्माण करण्यासाठी भागधारक/अंमलबजावणी करणाऱ्या संस्थाचा क्षमता वाढीचा कार्यक्रम हाती घेतला जाईल. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या मार्गदर्शक कागदपत्रांची अंमलबजावणी आणि परिणाम मूल्यांकन हे केंद्र सरकारच्या मालकीच्या ७५ शाळांमध्ये (२५ के.वी.एस + २५ एन.वी.एस + २५ सी.बी.एस.सी) देशभरात ११७५ शिक्षकांसह प्रायोगिक स्तरावर करण्यात आले आहे, पथप्रदर्शक कार्यक्रमची उद्दिष्टे, खाली नमूद केल्याप्रमाणे, साध्य झाली आहे:

- शिक्षकांची योग्यतेची पातळी आणि करिअरचा टप्पा ओळखणे
- शिक्षक कौशल्ये/क्षमता आणि अध्यापन अभ्यासावर होणारा शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या पथप्रदर्शक कार्यक्रमाचा प्रभाव मोजणे
- शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या अमलबजावणी धोरणावर भागधारकांचे प्रतिसाद गोळा करणे

५.१ कृतियोजना

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानके शिक्षकांच्या गुणवत्तेचे अनुरूपी चित्रण करण्यासाठी स्पष्टपणे परिभाषित करून आणि शिक्षकांना त्यांची कार्यक्षमता सुधारण्यासाठी विकासाचा मार्ग दर्शवून शिक्षणामध्ये पूर्णपणे बदल करण्याची क्षमता आहे. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या प्रयोग नियंत्रित पद्धतीने करण्यात अंमलबजावणी योजना संकल्पित आणि परीक्षित करण्यात आली आहे. अमलबजावणीच्या प्रकियेमध्ये खालील चरणांचा समावेश आहे:

- लक्ष्य गटाची नोंदणी
- मानकांचा अनुप्रयोग – शिक्षकांच्या करिअरचा टप्पा ओळखणे
- गुणात्मक मूल्यांकन

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या अनुसार, शिक्षकाने त्यांच्या संपूर्ण शैक्षणिक कारकिर्दीत त्यांची कौशल्ये आणि क्षमता विकसित करणे आवश्यक आहे. शिक्षक स्वतःचे मूल्यमापन साधने आणि तसेच इतर मूल्यमापन साधनांच्या मदतीने त्यांची क्षमता चित्रित करू शकतील. औपचारिक मुल्यांकनामध्ये शिक्षक सक्षमता पोर्टफोलिओ विकसित करणे समाविष्ट असेल, ज्यामध्ये अध्यापनाच्या कामगिरीचे पुरावे, वर्गातील प्रात्यक्षिके, भागधारकांकडून मिळालेले प्रतिसाद, (३६० अंश) आणि/किवा सहकाऱ्यांकडून आणि मार्गदर्शकांकडून निरीक्षण प्रतिवेदन यांचा समावेश होईल. प्रदर्शन सूचक (PI) च्या प्रारुपासह चाचणी/मूल्यांकनासाठी साधने/साहित्य, सर्ग – ६ मध्ये दिलेल्या सूचक मूल्यांकन रचनाच्या आधारे विकसित केले जाऊ शकते.

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानके ला लागू करण्यासाठी कृती योजना खालीलप्रमाणे आहे:-

क. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांचे मार्गदर्शक कागदपत्रे उपयोगात आणणे आणि अंमलबजावणीसाठी जवाबदार संस्था/अभिकरणाची क्षमता वाढवणे

ख. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांच्या मार्गदर्शक कागदपत्रात राज्य/केंद्रशासित प्रदेशानुसार परिवर्तन

ग. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० च्या परिच्छेद ५.२० मध्ये परिकल्पित केल्यानुसार शिक्षक व्यवसायिक विकास, क्षमता निर्माण, प्रशिक्षण इ. सह शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानकांचे संकलन करणे.

घ. संसाधने/साहित्य/स्वयं विकास मार्गदर्शिका/मुल्यांकन साधनांचा विकास करून शिक्षकांना आवश्यक कार्यक्षमते पर्यंत पोहोचण्यासाठी सक्षम करणे.

५.२ लागू करणे

क. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकनांची अंमलबजावणी संबंधित राज्य/केंद्रशासित प्रदेश सरकारने नियुक्त केलेल्या योग्य संस्थेद्वारे केली जाईल आणि त्याचप्रमाणे केंद्र सरकारच्या अंतर्गत संस्था/संघटनांच्या बाबतीत देखील हेच लागू होईल.

ख. योग्य नियुक्त संस्था (केंद्र/राज्य) एक तपशीलवार कार्यपद्धती तयार करेल आणि शिक्षकांच्या व्यवसायिक विकास आणि करिअर व्यवस्थापनासाठी शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने मार्गदर्शक दस्तऐवाजासह अंमलबजवणी आणि संकलन करण्यासाठी निर्देश देईल.

ग. सरकार राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेशी शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकनांसाठी संपर्क साधण्याचा उद्देशाने एक समन्वय अधिकारी नियुक्त करेल.

घ. राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेशी समन्वय अधिकाऱ्यांच्या बैठका/कार्यशाळा आयोजित करेल.

ङ. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकनांच्या अंमलबजवणीसाठी जबाबदार असलेलो प्रत्येक संस्था राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेसह माहिती सामयिक करतील.

च. राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदे साहित्याच्या संग्रहाची देखरेख करेल आणि तज्ञ आणि साधनांसह संसाधनांचे संग्रह स्थान असेल आणि ते संबंधित सरकार/संस्थेसह सामायिक करेल.

छ. राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० च्या पॅरा ५.२० मध्ये परिकल्पित केल्यानुसार शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकनांनुसार देशभरातील शिक्षकांचे व्यवसायिक विकास आणि करिअर व्यवस्थापनासह संकलित केले जाईल.

५.३ नियत कालिक पुनरावलोकन

मानकांच्या गुणवाहकतेच्या कडक अनुभवजन्य विश्लेषणाच्या आधरे व्यवसायिक मानकांचे पुनरावलोकन केले जाईल आणि वेळोवेळी सुधारणा केले जाईल.

६ शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकनांच्यावर आधारित मूल्यांकन साधने फ्रेमवर्क (सूचना देणारा तक्ता)

मानक १: मूळ मुल्ये आणि

क्षेत्र १:भारताचे संविधानात निहित केलेली संविधानिक मुल्ये
उ.क्षे. १.१-संविधानिक मूल्यांचा संदर्भात तर्क करण्याची क्षमता,प्रधान्यता देणे, दर्शवणे आणि स्पष्ट करणे.
१.१.१ सर्व विद्यार्थी आणि सहकाऱ्यांशी आदर आणि निष्पक्षतेने वागतो. १.१.२ जेथे लोक त्यांच्या कल्पना आणि भावनांना मोकळेपणाने व्यक्त करू शकतात असे सुरक्षित वातावरण निर्माण करून सर्वांमध्ये ऐक्य आणि सुसंवादला प्रोत्साहन देणे.
उ.क्षे. १.२ -माहितीला नैतिकतेने, जबाबदारीने वापरण्याची आणि विद्यार्थ्यांची प्रतिष्ठेला धक्का न लागेल हे सुनिश्चित करण्याची क्षमता.
१.२.१ विद्यार्थ्यांच्या माहितीचे संरक्षण करणे आणि जेव्हा पर्यंत अधिकाऱ्यां कडून विशिष्ट हेतूंसाठी मागितले जात नाही तेव्हा पर्यंत देत नाही.
उ.क्षे. १.३- भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 51 अ मध्ये दिलेल्या मुलभूत कर्तव्याची जाणीव आणि अभ्यास.
१.३.१ सर्व विद्यार्थ्यांमध्ये सक्रियपणे आपल्या देशाबद्दलचे प्रेम आणि आपल्या समृद्ध आणि वैविध्यपूर्ण वारसाचा अभिमान जागृत करतो. १.३.२ विद्यार्थ्यांना पर्यावरणाचे रक्षण करण्यासाठी, वैज्ञानिक वृत्ती निर्माण करण्यासाठी आणि राष्ट्रीय विकासात योगदान देण्यासाठी प्रोत्साहित करणे.
उ.क्षे. १.४- कायदेशीर बंधने, नियम, अधिनियम, कार्यनीती, आणि विवादित परिस्थितीच्या बाबतीत नैतिकदृष्ट्या सबळ आणि जटील वातावरणात वाटाघाटी करण्याची क्षमता
१.४.१ सांगितलेल्या नियमांचे (शाळेचे तसेच राज्याचे नियम) काटेकोरपणे पालन करतो आणि त्याकडे दुर्लक्ष केल्याने किंवा तोडण्याचे परिणामांची जाणीव आहे. १.४.२ विद्यार्थी आणि सहकाऱ्यांना नियमांचे पालन करण्यास प्रोत्साहित आणि त्यांचे समर्थन करतो आणि समस्या उद्धवतात तेव्हा त्यांना निराकरण करण्यात मदत करतो
क्षेत्र २: व्यवसायिक संबंध
उ.क्षे. २.१ - शिकणार्यांसाठी सह-अभ्यासक्रमाच्या संधी सुरु करण्यासाठी इतर व्यवसायिक आणि संस्थांशी संवाद साधणे
२.१.१ विद्यार्थ्यांसाठी विविध शिक्षण संधी निर्माण करण्यासाठी शाळेतील सहकारी आणि इतर व्यावसायिकांसह सहयोग करते. २.१.२ विद्यार्थ्यांसाठी वास्तववादी उद्दिष्टे मांडणे आणि मूल्यवान वाटेल अशी आश्वासक शिक्षण संस्कृती निर्माण करून ती साध्य करण्यात त्यांना मदत करणे.
उ.क्षे. २.२ - बालकांच्या सर्वांगीण विकासामध्ये पालक आणि समुदायाची भूमिका ओळखणे आणि समजून घेणे
२.२.१ .विद्यार्थ्यांना घरामध्ये आणि समाजात शिकण्यास मदत मिळेल याची खात्री करण्यासाठी पालक आणि समुदायाशी दृढविश्वास असलेले नाते निर्माण करणे
उ.क्षे. २.३ - संसाधने आणि इतर गोष्टी सामायिक करण्यासाठी स्वतःची शाळा आणि इतर संस्था आणि समुदाय यांच्यात परस्पर संबंध राखण्याची क्षमता

२.३.१ विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक अनुभव समृद्ध करण्यासाठी इतर शाळांमधील शिक्षकांशी आणि समुदायाशी घट्ट संबंध निर्माण करते
उ.क्षे. २.४ -शाळेच्या आत आणि बाहेरच्या विविध भागधारकांसह नातेसंबंध सांभाळण्याची आणि विकट आणि आव्हानात्मक वातावरणात वाटाघाटी करण्याची क्षमता
२.४.१ -शांति आणि विश्वासाने नातेसंबंध सांभाळणे आणि प्रत्येकजण सांविधानिक मुल्ये आणि दृष्टीकोन राखतो याची खात्री करणे.
उ.क्षे. २.५ -सर्व विद्यार्थ्यांसाठी सर्वसमावेशक पणे शैक्षणिक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी संस्थेला कार्यक्षमतेने आणि प्रभावीपणे कार्य करण्यास सक्षम करण्यासाठी ध्येये आणि कार्यनीती निश्चित करण्याची आणि शाळेच्या सर्व सदस्यांसाठी अनुकूल कार्य वातावरण आणि कल्याण सुनिश्चित करणे
२.५.१ विद्यार्थ्यांसाठी वास्तववादी उद्दिष्टे ठरवणे आणि प्रत्येकाला सुरक्षित आणि मौल्यवान वाटेल अशी आश्वासक शिक्षण संस्कृती निर्माण करून ती साध्य करण्यात मदत करते २.५.२ स्वतः आणि सहकाऱ्यांसाठी उपयुक्त कार्य संस्कृतीत योगदान देतो

मानक २: ज्ञान आणि अभ्यास

क्षेत्र ३: प्रत्येक मुलाची विलक्षण क्षमता जाणणे, ओळखणे आणि वाढवणे		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
उ.क्षे. ३.१ - बालकांचा विकास आणि शिक्षण		
विकासाच्या वेगवेगळ्या अवस्था आणि विकासाच्या क्षेत्रांशी संबंधित सिद्धांतांची समज(संज्ञानात्मक, भाषिक,समाजिक, भावनिक, आणि शारीरिक)	बालकांच्या विकासाचे ज्ञान आणि समजुतीचा उपयोग करून शिकण्याची पद्धती आणि वैयक्तिक विकास ओळखणे	समवयस्कांसाठी बाल विकास सिद्धांतांचे मॉडलाच अनुप्रयोग
३.१.१ शैक्षणिक क्षमता आणि उपलब्धी यांच्या दृष्टीने वर्गातील विविध गरजा पूर्ण करते.	३.१.२ विद्यार्थ्यांच्या विविध शिकण्याच्या गरजा समजतो आणि हे ज्ञान पाठ नियोजन आणि व्यवहारात योग्यरीत्या समाविष्ट करणे	३.१.३ सहकार्यांना विद्यार्थ्यांच्या विविध शैक्षणिक गरजा समजून घेण्यास आणि पाठ नियोजन आणि व्यवहारामध्ये हे ज्ञान योग्यरीत्या समाविष्ट करण्यास मदत करते.
उ.क्षे. ३.२ -शिकणाऱ्यांचीविविधता		
विविध प्रकारच्या शिकणाऱ्यांच्या विविधतेची स्पष्ट समज विकसित करणे (अभ्यासाची शैली, शिकण्याच्या गरजा,सामाजिक-आर्थिक स्थिती, संस्कृती, भाषा, कौटुंबिक रचना इ.) आणि या विविधतेला शाळा आणि वर्गात संबोधित करणे	**विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजा पूर्ण करण्यासाठी आणि समावेशक वर्ग तयार करण्यासाठी शिक्षण संसाधनांच्या ज्ञानाचा वापर करणे**	**वर्गातील अनुभवाच्या आधारावर वैयक्तिक विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजांचे निदान करण्याची आणि संबोधित करण्याची क्षमता**

३.२.१ सर्व विद्यार्थ्यांबरोबर समान वागणूक आणि त्यांची सामाजिक, सांस्कृतिक,लिंग किंवा धार्मिक पार्श्वभूमीचा विचार न करता शाळा आणि वर्गातील क्रियाकलापांमध्ये सहभागी होण्यास प्रोत्साहित करणे	३.२.२ विविध संसाधने उपलब्ध करवणे आणि विद्यार्थ्यांना वैयक्तिक गोष्ट सांगण्यासाठी आणि त्यांचा संदर्भांशी संबंधित मते व्यक्त करण्यास प्रोत्साहित करते	३.२.३ वैयक्तिक शैक्षणिक गरजांना समजून आणि त्यानुसार अध्यापन शिक्षण रणनीती स्वीकारतो
उ.क्षे. ३.३ -दिव्यांग आणि विशेष सक्षम विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाच्या गरजा		
विविध प्रकारच्या अक्षमताचे ज्ञान आणि त्यांच्या विशेष शिकण्याच्या गरजा तसेच प्रतिभाशाली मुलांच्या गरजा आणि त्यांच्या शिक्षणास देण्यासाठी कार्यनीती दर्शवणे	**वर्गातील विविध विद्यार्थ्यांच्या गरजा ओळखण्यासाठी आणि त्यांचे निराकरण करण्यासाठी विशेष गरजांच्या ज्ञानाचा उपयोग करणे**	**विशेष गरजा ओळखण्याची क्षमता ज्यासाठी तज्ञांच्या हस्तक्षेपाची आवश्यकता असते आणि अशा परिस्थितीत कसे संपर्क साधावा याबद्दल समवयस्कांना माहिती पुरवणे**
३.३.१ दिव्यांग आणि प्रतिभाशाली विद्यार्थ्यांसाठी वर्गातील वातावरण आणि संसाधने प्रवेश योग्य आणि संवेदनशील पणे व्यवस्थित करतो ३.३.२ वर्गातील कामांमध्ये अडचणी येत असलेल्या विद्यार्थी, जसे जेव्हा वाचन किंवा गणितात अडचण वाटते त्यांच्या करता धीर आणि विचारशील आहे.	३.३.३ विद्यार्थ्यांच्या वैयक्तिक गरजांवर आधारित विविध योग्य आव्हानात्मक संसाधने आणि शिकवण्याचा धोरणांचा वापर करते. ३.३.४ विद्यार्थ्यांच्या सामर्थ्यच्या आधारावर त्यांच्या शिक्षणात मदत करण्यासाठी विद्यार्थ्यांच्या गटांना संघटीत करते .	३.३.५ विशेष गरजा असलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी वैयक्तिक शिक्षण योजना (IEPs) तयार करतो. ३.३.६ सहकाऱ्याला अध्यापनशास्त्राशी संबंधित रणनीती करता मार्गदर्शन ज्याचं उपयोग दिव्यांग आणि प्रतिभाशाली मुलांसाठी वर्गाला अधिक समावेशक बनवण्यासाठी उपयोगात येईल

क्षेत्र ४: विषयांचा ज्ञान, संकल्पनात्मक समज आणि उपयोजन		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
उ.क्षे. ४.१ - विषयांचा ज्ञान,संकल्पनात्मक समज आणि उपयोजन		
विषय क्षेत्राचे ज्ञान, समज आणि अनुप्रयोग प्रसारित करण्याची क्षमता प्रदर्शित करणे	**अंतः आणि आंतर-विषय सामग्रीची सहलग्न्ता आणि स्थानिक आणि स्वदेशी ज्ञानाचा संकलन करणे**	**विषय क्षेत्रातील होणारे विकासाशी अद्ययावत राहणे आणि अभ्यासक्रमाच्या देविघेवी यात नवीन संकल्पना आणणे**
४.१.१ संकल्पना शिकवण्यासाठी क्रियाकलाप, कथा, प्रयोग इत्यादी विविध धोरणांचा वापर करणे ४.१.२ वर्गातील विद्यार्थ्यांनी केलेले प्रश्नांचे उत्तर आवश्यकतेनुसार अचूक आणि तपशीलवार पणे देणे.	४.१.३ वर्तमान आणि मागील धड्यांच्या संकल्पनांला जोडणे. ४.१.४ इतर शालेय विषय आणि स्थानिक/स्वदेशी ज्ञानाशी जे संभव असेल संबंध जोडणे	४.१.५ अभ्यासक्रमातील अपेक्षा पूर्ण करण्यासाठी शैक्षणिक तंत्रे नवीन विषयाचा शोध लावतील. ४.१.६ नियमितपणे स्वत:चा विषय किंवा दुसऱ्याच्या विषयांशी संबंधित संशोधन लेख, वर्तमानपत्र, मासिके किंवा नियत कालिकाचं संदर्भ देतात
क्षेत्र ५: शिक्षणक्रम		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
उ.क्षे. ५.१ - शिक्षणक्रम रचना		
विषय/विद्याशाखातील अभ्यासक्रम आणि अभ्यासक्रम विषेयकची स्पष्ट समज विकसित करणे	**अंतः आणि आंतर- अभ्यासक्रम विषेयक संबंध समझून घेण्यासाठी आणि विकसित करण्यासाठी सहकार्यां सोबत सहयोग करणे**	**नवीनतम सुधारणा आणि नवीन ज्ञान लक्षात घेऊन अभ्यासक्रमाची देवघेव यात बदल**
५.१.१ अभ्यासक्रमातील अपेक्षा आणि विषय अध्यापनाची उद्दिष्टे लक्षात घेऊन धड्याची देवघेव करणे.	५.१.२ विद्यार्थ्यांमध्ये सर्वांगीण शिक्षण सक्षम करण्यासाठी विषयाचा अभ्यासक्रम आणि इतर विषय यांच्यात स्पष्ट संबंध जोडणारे धडे यांचा व्यवहार करतो.	५.१.३ योजना आणि व्यवहाराच्या विषयाशी संबंधित नवीनतम कल्पनांचा समावेश करणे. ५.१.४ नियोजन आणि व्यवहारासाठी कार्यशाळा, वाचन किंवा इतर कोणत्याही स्रोतातून मिळालेले शिक्षण लागू करणे

क्षेत्र ६: विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणसाठी सामग्री तयार करणे		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
उ.क्षे. ६.१- निर्देशात्मक/शैक्षणिक रणनीती आणि शिक्षण वर्गीकरण		
सामान्य शिकवण्याची कार्यनीती, अध्यापनात वापरल्या जाणाऱ्या वर्गीकरण, सामान्य शैक्षणिक पद्धती आणि संसाधने यांची समज	**स्वतःचाविषय/शिक्षण क्षेत्रामध्ये शिक्षण वर्गीकरण आणि शैक्षणिक धोरणांचा वापर करून विकासात्मक दृष्ट्या योग्य शैक्षणिक उद्दिष्टे/परिणाम विकसित करा**	**आकर्षक पाठ योजना तयार करण्यासाठी शिक्षण सिद्धांत निवडण्यासाठी निर्देशात्मक/शैक्षणिक कार्यनीती आणि शिक्षण वर्गीकरणाचा वापर करण्याकरता सहकारींचा मार्गदर्शन करणे**
६.१.१ विद्यार्थ्यांना सामग्री समजून घेण्यात मदत करण्यासाठी त्यांच्यामध्ये मुक्त संभाषणाची सुविधा देणे.	६.१.२ विद्यार्थ्यांना विविध विषयांवर त्यांच्या दृष्टिकोनावर प्रश्न विचारण्यास, चर्चा करण्यास आणि वाद-विवाद करण्यास प्रोत्साहित करते	६.१.३ समवयस्क शिक्षण सुलभ करण्यासाठी एकाधिक संरचित आणि असंरचित परस्पर संवादांच्या वापरामध्ये समतोल सुनिश्चित करण्यासाठी समवयस्कांना मार्गदर्शन करणे.
उ.क्षे. ६.२ -विभेदित निदेशन/अध्यापन		
विभेदित निदेशन/शैक्षणिक धोरणांचे स्पष्ट आकलन आणि समज दाखवणे आणि विद्यार्थ्यांचा शिक्षणातील सहभाग वाढविण्यात त्यांची भूमिका दाखविणे	**विद्यार्थ्यांना शिकवण्यात गुंतवून ठेवण्यासाठी विभेदित निदेशनांचा वापर करणे**	**विद्यार्थ्यांची व्यस्तता वाढविण्यासाठी विकासात्मक दृष्ट्या योग्य भिन्न क्रियाकलाप आणि कार्यनीती तयार करण्यासाठी सहकाऱ्याना मार्गदर्शन करणे**
६.२.१ अभायासक्रमाची उद्दिष्टे संबोधित करण्यासाठी अध्यापन-शिक्षण पद्धती आणि कार्यनीतीचे संयोजन करणे. ६.२.२ सर्व विद्यार्थ्यांना संमिश्र आणि विचारपूर्वक प्रतिसाद देणे.	६.२.३ एका गटातील विद्यार्थी ज्यांच्या शिक्षण गरजा वेगवेगळया आहे अश्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्न/क्रियाकलपात भेद करा जेणे करून शिकणाऱ्याना योग्य आव्हान देण्यात येईल. ६.२.४ एका गटातील विद्यार्थी ज्यांच्या एक समान शिक्षण गरजा वेगवेगळया आहे अश्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्न/क्रियाकलपात भेद करा जेणे करून शिकणाऱ्याना योग्य आव्हान देण्यात येईल.	६.२.५ विद्यार्थ्यांना त्यांचे स्वतःचे दृष्टिकोन व्यक्त करण्यासाठी पुरेशी संधी नियमित प्रमाणे देण्यासाठी विभेदित निदेशन कार्यनीती वापरणे. ६.२.६ विद्यार्थ्यांना त्यांचे स्वतःचे दृष्टिकोन व्यक्त करण्यासाठी पुरेशी संधी देण्यासाठी नियमित प्रमाणे विभेदित निदेशन कार्यनीती वापरणे.

उ.क्षे. ६.३ -कार्यनीती जे विवेचनात्मक विचार प्रक्रिया, सर्जनशील विचार आणि/किंवा उच्चस्तरीय विचार कौशल्ये विकसित करतात		
विवेचनात्मक आणि सर्जनशील विचार आणि/किंवा उच्चस्तरीय विचार कौशल्ये विकसित करणाऱ्या सामान्य शैक्षणिक धोरणांची सखोल समज दर्शवणे	**अशी कौशल्ये विकसित करण्यासाठी योग्य शैक्षणिक धोरणांचा वापर करा**	**या क्षेत्रातील अलीकडील सुधारणांच्या ज्ञानावर आधारित नवीन शैक्षणिक कार्यनीती तयार करा**
६.३.१ वर्गात मुलांना दैनिदिन जीवनातील समस्यांवर संकल्पना लागू करण्यास मदत करणाऱ्या वर्गातील क्रीयाकलापांचा वापर करणे. ६.३.२ सामाजिक-भावनिक गरजा पूर्ण करणाऱ्या वर्गातील क्रियाकलापांचा (उदा. ध्यान, मंडळ वेळ इत्यादी) समावेश करणे	६.३.३ वर्गात दिले जाणारे निर्देशांचा भाग म्हणून मुलांना विश्लेषण आणि चौकशी करण्यासाठी नियमितपणे संधी प्रदान करणे. ६.३.४ वर्गातील दैनिक क्रियाकलापांमध्ये सामाजिक संवाद,आणि सहकार्य यासारख्या सामाजिक-भावनिक कौशल्यांचा विकास सक्रियपणे समाविष्ट करणे	६.३.५ विशिष्ट विषयात किंवा सर्व विषयात विवेचनात्मक विचारप्रक्रिया, अन्वेषण, प्रश्न विचारणे, चिंतन इत्यादींना सुलभ करण्यासाठी शालेय पद्धत तयार करणे. ६.३.६ प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक-भावनिक गरजा नियमितपणे तपासणे आणि संबोधित करणे.
क्षेत्र ७: शैक्षणिक योजना		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
उ.क्षे.7.1- शैक्षणिक ध्येय आणि उद्दिष्टे		
मोजण्यायोग्य आणि साध्य करण्यायोग्य शिक्षणाचे ध्येय आणि उद्दिष्ट समजून घेणे	**अभ्यासक्रमाच्या संरचनेसह संरेखित विषयासाठी मोजण्या योग्य आणि साध्य करण्या योग्य शिक्षणाचे ध्येय आणि उद्दिष्ट तयार करणे**	**उच्च अपेक्षा ठेवण्याची आणि आव्हानात्मक परंतु साध्य करण्या योग्य उद्दिष्टे विकसित करण्याची क्षमता, विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजा पूर्ण करणे आणि त्यांचा सर्वांगीण विकासाचा विचार करणे**
७.१.१ व्यापक उद्दिष्टे लक्षात ठेवून पाठ योजना तयार करणे आणि शिक्षणाच्या परिणामांसाठी क्रियाकलाप आणि मुल्यांकानांना योग्य रितीने समाविष्ट करणे.	७.१.२ विषयाची लक्ष्य आणि उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी शिक्षण परिणामांची रचना करणे	७.१.३ जेव्हा आवश्यक असेल तेव्हा, विशिष्ट शिक्षण परिणामांना संबोधित करताना स्थानिक परिस्थिती आणि विद्यार्थ्यांच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी पाठ आणि कार्यनीती संदर्भित करणे.

उ.क्षे. ७.२ - शैक्षणिक अनुभवांचे नियोजन		
विशिष्ट शिक्षण उद्दिष्टासाठी शिक्षण योजना विकसित करण्याची क्षमता	**विद्यार्थ्यांच्या वैयक्तिक गरजा समाविष्ट करून भिन्न शिक्षण योजना तयार करा**	**अभ्यासक्रमावर आधारित परस्पर संबंधित शिक्षण योजनांची श्रृंखला तयार करण्याची क्षमता**
७.२.३ ज्ञान विषय, परिणाम, क्रियाकलाप आणि मूल्यांकन कार्यनीतीसह तपशीलवार पाठ योजना तयार करणे.	७.२.४ अशे विद्यार्थी ज्यांना अतिरिक्त सहाय्यची आवश्यकता आहे त्यांच्यासाठी विशिष्ट क्रियाकलाप आणि संसाधनांसह योजना तयार करणे (उदा. वाचन करण्यात संघर्ष करणाऱ्यांसाठी सोपेपाठ).	७.२.५ पाठ योजना या प्रकारे तयार करणे ज्यात संकल्पना आणि पाठ मुले विषय कशे शिकतात तसेच मागील वर्गात मिळालेले ज्ञान यानुसार व्यवस्थित असतील.
क्षेत्र ८: शैक्षणिक, शिक्षणासाठी आणि शिक्षण म्हणून मूल्यांकन		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
उ.क्षे. ८.१ -मूल्यांकन कार्यनीती		
भिन्न प्रकारच्या मूल्यांकन कार्यनीती आणि मुल्यांकन साधनांची समज	**विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गरजांवर आधारित योग्य मूल्यांकन कार्यनीती निवडा**	**संस्थात्मक, राज्य आणि राष्ट्रीय स्तरावर मूल्यांकनाच्या धोरणांचे ज्ञान प्रदर्शित करा**
८.१.१ विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन करण्यासाठी वर्गाचे निरीक्षण, प्रश्न विचारणे आणि वही मधील लिखित कार्य (पाठातील प्रश्न) इत्यादि कार्यनीतींचा वापर करणे. ८.१.२ अध्यापन-शिक्षण प्रक्रिये दरम्यान विद्यार्थ्यांना मुक्त प्रश्न विचारणे.	८.१.३ विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गरजेनुसार प्रकल्प, सादरीकरणे,पोर्टफोलओ, प्रयोग, प्रश्नमंजुषा, सर्वेक्षण, व्यष्टी अध्ययन) यासारख्या पद्धतींचा नियमित वापर करतो. ८.१.४ विद्यार्थ्यांना दिलेल्या विषयाबद्दल त्यांना काय माहित आहे आणि काय समजमध्ये येत आहे हे निर्धारित करण्यासाठी त्यांच्याशी संभाषण सुरू करणे.	८.१.५ संबंधित कार्यनीती कागद पत्रांमध्ये सुचवलेल्यानुसार वर्गात मूल्यांकनाच्या सर्वोतम पद्धतीला लागू करणे. ८.१.६ वर्गात अध्यापनासाठी आणि शिकण्यासाठी मूल्यांकन सक्रियपणे समाविष्ट करणे.

उ.क्षे. ८.२ -मूल्यांकन आधार सामग्री		
भिन्न प्रकारच्या मूल्यांकन कार्यनीती आणि मुल्यांकन साधनांची समज	**विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गरजांवर आधारित योग्य मूल्यांकन कार्यनीती निवडा**	**संस्थात्मक, राज्य आणि राष्ट्रीय स्तरावर मूल्यांकनाच्या धोरणांचे ज्ञान प्रदर्शित करा**
८.२.१ वर्गातील शिक्षणाचे समान्य समस्यांना ओळखणे आणि त्यांचे निराकरण करण्यासाठी आणि वर्गात शिक्षणाचे वैकल्पिक सिद्धांत शोधण्यासाठी मुल्यांकन सामग्रीचा वापर करा	८.२.२ पाठ योजनेत परिवर्तन आणि विद्यार्थ्यांच्या वैयक्तिक गरजांशी पूर्ण करण्यासाठी मुल्यांकन सामग्रीचा वापर करा	८.२.३ सूचना आणि नियोजनातील क्षेत्रे ओळखण्यासाठी एकाधिक मुल्यांकनाचा वापर करून विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणावरील माहितीचे संश्लेषण करणे. ८.२.४ सूचना आणि नियोजनामध्ये सुधारणा करण्याचे क्षेत्र ओळखणे आणि विशिष्ट हस्तक्षेपांची योजना बनवणे
उ.क्षे. ८.३- संप्रेषण आणि अभिप्राय		
विद्यार्थी आणि पालकांशी विद्यार्थ्यांच्या कामगिरीचा तथ्ये संप्रेषित करा आणि प्रगतीबद्दल प्रतिक्रिया द्या	**विद्यार्थी, पालक आणि काळजीवाहू यांशी विद्यार्थींच्या कामगिरीवर विशिष्ट प्रतिक्रिया सामायिक द्या**	**विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाकरता मार्गदर्शन करण्यासाठी पालक आणि समुदाय सदस्यांसह सहयोग करा**
८.३.१ विद्यार्थ्यांचा कार्ये तपासताना किंवा त्यांच्या उत्तरांना प्रतिसाद देताना त्यांना विशिष्ट गुणात्मक अभिप्राय देणे. ८.३.२ शाळेने आयोजित केलेल्या पालक शिक्षक बैठकमध्ये मुलांच्या कामगिरीबद्दल त्यांच्या पालक आणि काळजीवाहू यांच्याशी प्रामुख्याने त्यांच्या गुणांच्या आणि वर्गातील सहभाग बाबत चर्चा करणे.	८.३.३ नियमितपणे सुधारणासाठी प्रत्येक विद्यार्थ्यांना त्यांचा कामगिरी बद्दल विशिष्ट सुझावासह वैयक्तिक प्रतिक्रिया देणे. ८.३.४ विद्यार्थ्याच्या कामगिरीवर पालक/काळजीवाहूंशी विशिष्ट आणि तपशीलवार प्रतिक्रिया देणे.	८.३.५ स्वयं आणि समवयस्कांचे मुयांकन करण्यास सक्षम करून विद्यार्थ्यांना त्यांच्या कामगिरीवर विचार करण्यास सक्रियपणे प्रोत्साहित करणे. ८.३.६ पालक आणि काळजीवाहूंना त्यांच्या मुलांच्या शिक्षणाला घरी कसे समर्थन द्यावे याबद्दल विशिष्ट आणि विचारपूर्वक मार्गदर्शन करणे.

क्षेत्र ९: शिक्षणात तंत्रज्ञानाचा वापर आणि एकत्रीकरण		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
शिक्षणातील तंत्रज्ञानाची भूमिका समजून घेणे	**अध्यापन-शिक्षण,मूल्यांकन आणि वर्ग व्यवस्थापनास समर्थन देण्यासाठी माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे संसाधनांचा वापर करा**	**स्वतःसाठी आणि सहकार्यांसाठी अध्यापन-शिक्षणला समर्थन देणारे योग्य तंत्रज्ञानात्मक संसाधने तयार करणे**
९.१ योग्य माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे संसाधने ओळखणे जे अध्यापानांच्या विशिष्ट संकल्पनांना प्रभावीपणे सुधारू शकतात	९.२ अध्यापन आणि शिक्षण पद्धती सुधारण्यासाठी उपलब्ध असलेली माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे संसाधनने प्रभावीपणे रुपांतरीत करणे.	९.३ स्वतःच्या तसेच सहकाऱ्यांचा अध्यापन-शिक्षण क्रियाकलापांना समर्थन देण्यासाठी स्वतःची माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे संसाधने तयार करणे
क्षेत्र१०: वर्गातील घटक आणि गतिशीलता		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
उ.क्षे. १०.१.- संप्रेषण आणि अभिप्राय		
सुरक्षित आणि सर्व समावेशक वर्ग तयार करण्यासाठी सुविधा आणि संसाधने उपलब्ध करणे	**सर्व समावेशक आणि सहाय्यक शैक्षणिक वातावरण तयार करा, ज्यामध्ये विद्यार्थ्यांना भीती न बाळगता त्यांचे मते समायिक करण्यास प्रोत्साहित करणे समाविष्ट आहे**	**सुरक्षित आणि सर्व समावेशक वर्ग विकसित करण्यात विद्यार्थ्यांना सामील करा**
१०.१.१ वर्गातील कामकाजासाठी दिनचर्या आणि कार्यपद्धती निश्चित करणे.	१०.१.३ विद्यार्थ्यांनी सांगितलेले विकल्प विचारात घेऊन वर्गाची लवचिक दिनचर्या निश्चित करणे	१०.१.५ विद्यार्थ्यांना निर्णय घेण्याचे अधिकार देऊन वर्गातील दिनचर्या सह-विकसित करणे
१०.१.२ वर्गातील वातावरण तणावमुक्त सुनिश्चित करणे जे विद्यार्थ्यांमध्ये हालचाल, संवाद आणि संवादाला प्रोत्साहन देईल	१०.१.४ विद्यार्थ्यांना मोकळे पणाने मते सामायिक करण्यास आणि संबंधित दैनिक समस्यांवर चर्चा करण्यास प्रोत्साहित करणे (उदा. चिंतेची भावना, गुंडगिरीच्या समस्या, विश्वास निर्माण करणे इ.)	१०.१.६ एक दुसऱ्याच्या सहाय्याने सुरक्षित, सर्वसमावेशक आणि सोयीस्कर वर्गखोल्यांच्या भावाला सकळ रूप देणारे वर्गासाठी निकष निर्मित करा
उ.क्षे. १०.२ - शालेय वर्ग व्यवस्थापन		
वर्ग व्यवस्थापन पद्धतींचे ज्ञान आणि ते वापरण्याची क्षमता दर्शवणे	**विद्यार्थ्यांच्या व्यवहारातील विविधता समजून घेणे आणि त्यांना समावून घेणे**	**विद्यार्थ्यांमध्ये स्वयं शिस्त, वैयक्तिक जवाबदारी आणि नेतृत्व विकसित करा (आदर्श व्यक्ती)**
१०.२.१ वर्गात स्वतःचे नियम आणि मानदंड स्थापित करते आणि संबंधित टप्प्यावर विद्यार्थ्यांचे वर्तन तपासले आणि दुरुस्त केले जाते.	१०.२.२ विद्यार्थ्यांचे वर्तनाला त्यांच्या संदर्भाशी जोडणे आणि योग्य प्रतिसाद देणे.	१०.२.३ लोकशाही पद्धतीने विद्यार्थ्यांसोबत अपेक्षांची सहउत्क्रांती करणे आणि त्यांना स्वतःहून किंवा अपेक्षापूर्ण करण्यासाठी प्रोत्साहित

उ.क्षे. १०.३ - प्रभावी वर्ग संवाद		
वर्गातील विविध शाब्दिक आणि गैर मौखिक संप्रेषण कार्यनीती समजून घेण्याची क्षमता प्राप्त करणे	**शिक्षणाला सहभागी बनवण्यासाठी विविध शाब्दिक आणि गैर- मौखिक वर्ग संवाद धोरणांचा वापर करणे आणि प्रतिसाद करणे**	**सहकार्यांना त्यांच्या वर्गातील संवाद सुधारण्यासाठी समर्थन/मार्गदर्शन देण्यासाठी रचनात्मक प्रतिसाद देणे**
१०.३.१ योग्य शाब्दिक, आणि सांकेतिक संप्रेषण कार्यनीती जसे की डोळा संपर्क, हातवारे करणे, तातडीने इत्यादी व्यक्त करणे	१०.३.२ विद्यार्थ्यांच्या सहभागाला प्रोत्साहन देण्यासाठी विविध योग्य शाब्दिक आणि सांकेतिक संवाद कार्यनीती वापरणे. १०.३.३ वैयक्तिक विद्यार्थ्यांच्या सांकेतिक संप्रेषण समजणे आणि अध्यापनाच्या वेळी स्वतःच्या संवादाच्या कार्यनितीमध्ये योग्य समायोजन करणे	१०.३.४ वर्गात प्रभावी संप्रेषण कार्यनितींची अंमलबजावणी करण्यासाठी समवयस्कांना मार्गदर्शन देणे
उ.क्षे. १०.४- भाषा विविधता आणि बहुभाषिकता		
भाषेतील विविधता आणि संबंधित भाषेतील प्रवीणता लक्षात न घेता सर्व मुलांसाठी सर्व समावेशकता प्रदर्शित करणे	**अध्यापन आणि शिक्षण सुलभ करण्यासाठी वर्गात बहुभाषिकतेचा वापर करण्यास सहकाऱ्यांना समर्थन देणे**	**सहकाऱ्यांमध्ये शिकवणे आणि शिकणे सुलभ करण्यासाठी बहुभाषिकतेच्या वापरला समर्थन द्या.**
१०.४.१ वर्गातील व्यवहारा दरम्यान आवश्यकतेनुसार शिक्षणाचे माध्यम आणि स्थानिक भाषा यांच्यात अदलाबदल करणे	१०.४.२ सवंगड्यांमध्ये अध्यापन आणि शिक्षण सुलभ करण्यासाठी बहुभाषिकतेच्या वापरला समर्थन देणे	१०.४.३ वर्गात चांगल्या शिक्षणासाठी बहुभाषिक अध्यापनशास्त्राची गरज अभ्यासाद्वारे, लेख लिहून,सहकाऱ्यां बरोबर गटात चर्चा इत्यादी द्वारे व्यक्त करणे

मानक ३: व्यावसायिक वाढ आणि विकास

क्षेत्र ११: शैक्षणिक गरजा		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
शैक्षणिक गरजा ओळखा आणि स्वतःच्या व्यावसायिक विकासासाठी उद्दिष्टे स्थापित करणे	**हितधारकांकडून मिळालेल्या माहितीवर आधारित व्यवसायिक विकासाची योजना तयार करणे**	**योजणे आणि सहकाऱ्यांना व्यवसायिक विकासाची संधी देणे.**
११.१ विकासाच्या विस्तृत क्षेत्रांना संबोधित करण्यासाठी योजना ओळखने	११.३ विकास क्षेत्रांना संबोधित करण्यासाठी कृती संशोधन किंवा इतर सक्रिय उपाय हाती घेणे	११.५ मार्गदर्शक त्यांच्या शिकण्याच्या गरजा ओळखण्यासाठी आणि या गरजा पूर्ण करण्यासाठी योग्य उपाय योजना आखण्यात सहकाऱ्यांना मार्गदर्शन देणे.

११.२ विशिष्ट शिक्षणाच्या गरजांसाठी कार्यशाळा, बैठका, प्रशिक्षणे, सेमिनार, परिषदा इ. शोधणे	११.४ लेख, पुस्तकातील अध्याय, पुस्तके, समीक्षकांचे पुनरावलोकन केलेल्या प्रकाशन करिता लिहणे आणि/किंवा योगदान देणे	११.६ सहकाऱ्यांना नियत कालिकांसाठी लेख लिहिण्यासाठी आणि कृती संशोधन हाती घेण्यासाठी मार्गदर्शन देणे.
क्षेत्र १२: विमर्शी अभ्यास		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
शैक्षणिक गरजा ओळखा आणि स्वतःच्या व्यावसायिक विकासासाठी उद्दिष्टे स्थापित करा	**हितधारकांकडून मिळालेली माहितीवर आधारित व्यवसायिक विकासाची योजना तयार करणे**	**योजणे आणि सहकाऱ्यांना व्यवसायिक विकासाची संधी द्या**
१२.१ स्वतःच्या अभ्यासातील सामर्थ्य आणि अक्षमताची चर्चा करतात. १२.२ वैयक्तिक विद्यार्थ्यांचे सामर्थ्य आणि अक्षमताची चर्चा करतात.	१२.३ विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाच्या गरजा लक्षात घेऊन पाठच्या योजना आणि वर्गातील धोरणांचे कागद पत्रांवर मनन करणे. १२.४ वर्गात बेहत्तर अध्यापन-अध्ययनासाठी अभ्यासाला बदलण्यासाठी हाती घेतलेल्या अनेक पद्धती द्या.	१२.५ मननशील अभ्यासामध्ये सहकाऱ्यांना मार्गदर्शन देणे. १२.६ चालू असलेल्या शिक्षणासाठी सहकाऱ्यांबरोबर सहकारी सहायता समूह तयार करण्यासाठी पुढाकार घेतो.
क्षेत्र १३: शिक्षण समुदायामध्ये प्रतिबद्धता आणि सहभाग		
कुशल शिक्षक	**प्रगत शिक्षक**	**तज्ज्ञ शिक्षक**
शाळेच्या आत आणि बाहेर शिक्षण संधीमध्ये भाग घ्या	**कॉन्फरन्स, सेमिनार किंवा वेबनारमध्ये त्यांचे शोध आणि शिक्षण सादर करा**	**शाळेमध्ये शिक्षण समुदायचे गठन करा आणि व्यवसायिक विकास सत्र आयोजित करा**
१३.१ शाळेच्या आत आणि बाहेर समायिक शिकण्याच्या संधींसाठी विविध प्लॅटफॉर्ममध्ये सहभागी होणे/ विविध स्त्रोतांच वापर करतो. १३.२ अश्या कार्यक्रमांमध्ये सहभागी होणे जे व्यवसायिक शिक्षणाला प्रोत्साहन देतात आणि चौकशी सहभागी आणि निरीक्षकांच्या हद्दीत असायला पाहिजे.	१३.३ राज्य स्तरीय परिषद/सेमिनारमध्ये नियमितपणे स्वतःच्या शिकलेल्या गोष्टी आणि वर्गात केलेले प्रयोग सादर करणे. १३.४ राष्ट्रीय परिषद/चर्चा सत्रात नियमितपणे स्वतःच्या शिकलेल्या गोष्टी आणि वर्गात केले प्रयोग सादर करणे.	१३.५ सहकाऱ्यांचा शिक्षणाला चालना देण्यासाठी संयुक्तपणे कार्यशाळा, बैठक, प्रशिक्षणे, चर्चासत्रे, परिषद इत्यादींचे आयोजन करणे. १३.६ जवळपासच्या शाळांमधील शिक्षकांच्या विस्तारित शिक्षण समितीच्या विकासासाठी कार्य करणे.

७. एनपीएसटी वर एनसीटीक्यूची डिजिटल आधारभूत संरचना योजना

शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक नामांकने यावर कामाच्या व्याप्तीचे सुचवलेले घटक

- **शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक नामांकने पोर्टल निर्मिती**
  शिक्षकांच्या माहितीचे संग्रह, शिक्षण संबंधित माहितीचे संग्रह, क्रिडेन्शियल व्यवस्थापन (मॅनेजमेंट), एनपीएसटीसाठी मूल्यांकन (स्वतः आणि मार्गदर्शन), अंमलबजावणी साठी एनपीएसटीची डिजिटल योजना, संस्था आणि कार्यक्रमच व्यवस्थापन, DIKSHA/NISHTHA सह स्वयं शिक्षण सेवा, शिक्षण/प्रशिक्षण/सी.पी.डी च्या पुराव्यांसाठी संग्रह, शिक्षकांसाठी प्रत्येक डोमेन आणि मानके समजून घेण्याची व्याप्ती वाढवण्यासाठी शिक्षकांसाठी ई-पोर्टफोलिओची निर्मिती, शिक्षकांना त्यांचे विविध कार्यक्षमता वरील गुण आणि कामगिरीची माहिती पुनर्प्राप्त करण्यासाठी यंत्रणा, स्व-मुल्यांकन साधने, शिक्षकांच्या रेकार्डचा डेटाबेस विकसित करणे.
- **शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने अंमलबजावणी आणि देखरेख सॉफ्टवेअर**
  - राज्य आणि राष्ट्रीय स्तरावर शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यावसायिक मानांकने च्या अंमलबजावणी साठी सतत देखरेख प्रणाली
  - शिक्षकांच्या सतत व्यवसायिक विकासासाठी ट्रॅकर
  - शिक्षक शिक्षकांना मार्गदर्शन करण्यासाठी डिजिटल प्लॅटफॉर्म
  - सतत व्यावसायिक विकासासाठी स्वगती अभ्यासक्रम
  - वेब आणि ऐप आधारित शिक्षण उपाय
  - राष्ट्रीय साहित्य संग्रहाची निर्मिती
  - सेवारत शिक्षक
  - सेवापूर्व शिक्षक
  - शिक्षणाच्या पुराव्याचा मार्गनिरीक्षण
- **सामग्री व्यवस्थापन आणितथ्ये सामायिकरण**
- **डिजिटल व्यवस्थापन आणि तथ्येसाझा करणे**
  - लक्षित गट / भागधारकांशी त्वरित संवाद साधण्यासाठी डिजीटल कॉन्फरन्सिंग प्लॅटफॉर्म

आकृती ६. एनपीएसटी वर एनसीटीक्यू च्या डिजिटल विकास योजनेचे चित्रण

आकृती ७. डिजिटल स्कीमावरील चित्रण

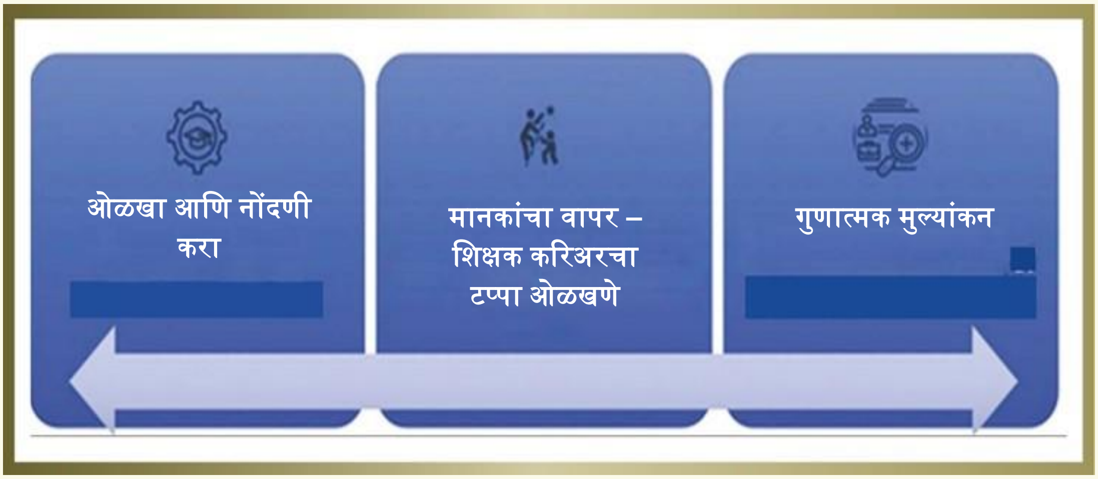

आकृती ८. पायलट अभ्यास अंमलबजावणीचे उदाहरण

चित्रांची सूची

क्र.	चित्र	पृष्ठ
1.	शिक्षकांच्या तत्परते चित्रण	7
2.	व्यावसायिक मानके आणि योग्यतेचे चित्रण	13
3.	मूळ मुल्ये आणि नैतिकता वरील चित्रण	14
4.	ज्ञान आणि अभ्यासावरचा चित्रण	15
5.	व्यवसायिक वाढ आणि विकासाचे चित्रण	15
6.	एन.पी.एस.टी वर एन.सी.टी.क्यू च्या डिजिटल विकास योजनेचे चित्रण	35
7.	डिजिटल स्कीमवरील चित्रण	36
8.	पायलट अभ्यास अंमलबजावणीचे उदाहरण	36

संक्षेपाक्षर

ACR	Annual Confidential Report	वार्षिक गोपनीय अहवाल
APR	Annual Performance Appraisal	वार्षिक कार्यमूल्यमापन अहवाल
CPD	Continuous Professional Development	सतत व्यवसायिक विकास
DIET	District Institute of Education & Training	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था
DPEP	District Primary Education Project	जिल्हा प्राथमिक शिक्षण कार्यक्रम
FLN	Foundational Literacy and Numeracy	मूलभूत साक्षरता व संख्याज्ञान अभियान
GoI	Government of India	भारत सरकार
ICT	Information and Communication Technology	माहिती संप्रेषण आणि शैक्षणिक तंत्रविज्ञान
INSET	Inservice Education and Training	सेवांतर्गत शिक्षण व प्रशिक्षण
JNVS	Jawahar Navodaya Vidyalaya Samiti	जवाहर नवोदय विद्यालय समिती
KVS	Kendriya Vidyalaya Sangathan	केन्द्रीय विद्यालय संगठन
MoE	Ministry of Education	शिक्षण मंत्रालय
NCTE	National Council for Teacher Education	राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद
NCERT	National Council of Educational Research & Training	राष्ट्रीय शैक्षिक अनुसंधान एवं प्रशिक्षण परिषद्
NCFTE	National Curriculum Framework for Teacher Education	राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रम
NCTQ	National Centre for Teacher Quality	राष्ट्रीय शिक्षक गुणवत्ता केंद्र
NEP 2020	National Education Policy 2020	राष्ट्रीय शिक्षण धोरणे 2020
NIEPA	National Institute for Educational Planning and Administration	राष्ट्रीय शैक्षिक योजना आणिप्रशासन संस्था
NPST	National Professional Standards for Teachers	शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय व्यवसायिक मानके
NMM	National Mission for Mentoring	राष्ट्रीय मेंटरिंग मिशन
PI	Performance Indicator	कार्यक्षमता सूचक
PSTE	Pre-service Teacher Education	अध्यापनपूर्व शिक्षक शिक्षण
RIE	Regional Institute of Education	प्रादेशिक शिक्षण संस्था
RPL	Recognition of Prior Learning	पूर्व शिक्षण मान्यता कार्यक्रम
RTE	Right to Education	शिक्षणाचा अधिकार
SCERT	State Council of Educational Research & Training	राज्य शिक्षण संशोधन आणि प्रशिक्षण परिषद
SSA	Sarva Shiksha Abhiyan	सर्व शिक्षण अभियान
TEI	Teacher Education Institution	शिक्षक शिक्षण संस्थान
TEP	Teacher Education Programme	शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम
TET	Teacher Eligibility Test	शिक्षक पात्रता परीक्षा

संदर्भ ग्रंथ

- Australian Institute for Teaching and School Leadership. (2018). Australian Professional Standards for Teachers. https://www.aitsl.edu.au/docs/default-source/national-policy-framework/australianprofessional-standards-for-teachers.pdf
- Department of Education. (2021). Teachers' Standards: Guidance for School Leaders, School Staff and Governing Bodies. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1040274/Teachers__Standards_Dec_2021.pdf
- Education International and UNESCO. (2019). Global Framework of Professional Teaching Standards. https://issuu.com/educationinternational/docs/2019_ei-unesco_framework
- Government of India (2020a). National Education Policy 2020. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf
- Government of India. (2022b). The constitution of India. https://cdnbbsr.s3waas.gov.in/s380537a945c7aaa788ccfcdf1b99b5d8f/uploads/2023/05/2023050195.pdf
- National Commission on Teachers. (1986). The Teacher and Society: Report of the National Commission on Teachers-I.
- National Council for Teacher Education. (2009). National Curriculum Framework for Teacher Education. New Delhi: NCTE.
- National Council of Educational Research and Training. (2005). National Curriculum Framework 2005. NCERT.
- National Council of Educational Research and Training. (2019). Teacher's Self-Assessment. https://ncert.nic.in/pdf/announcement/TSAR.pdf
- National Qualifications Authority. (2021). Teacher Standards for the UAE. https://tls.moe.gov.ae/Downloads/SNSC%20standards%20teachers%20English.pdf
- The Right to Free and Compulsory Education Act. (2009). (Gazette Extraordinary), Ministry of Law and Justice, Government of India, New Delhi. https://righttoeducation.in/sites/default/files/Right%20of%20Children%20to%20Free%20and%20Compulsory%20Education%20Act%202009%20(English).pdf
- Verma, J.S. (2013). Report of the Committee on Amendments to Criminal Law, 2013. New Delhi. https://adrindia.org/sites/default/files/Justice_Verma_Amendmenttocriminallaw_Jan2013.pdf

By e-mail / Hand / Speed Post / Fax

NCTE-Acad013/2/2021-O/o US(Acad.)-HQ 31st August 2021

OFFICE ORDER (Revised)

It is decided to constitute a committee of the following members on National Professional Standards for Teachers (NPST) within NCTE. The committee would examine the relevance of para 5.20 of NEP 2020 and devise an appropriate strategy for developing & designing a National document on NPST.

Sl. No.	Name & Address	Designation
1.	Prof. CK Saluja, (Rtd). CIE, DU. New Delhi,	Chair
2.	Prof. Anil Kumar Shukla. VC. KMCL University. Lucknow, UP	Member
3.	Dr. Shakila T Shamshu. former OSD. DONE. MoE. New Delhi	Member
4.	Prof Padma Sarangpani, TISS. Maharashtra	Member
5.	Prof. Ranjana Arora, NCERT, New Delhi	Member
6.	Prof K Ramchandran (Rdt) NIEPA. New Delhi	Member
7.	Dr. Vishwajit Saha, Director CBSE. New Delhi	Member
8.	Dr. Robin Chetri, SCERT, Gangtok, Sikkim	Member
9.	Ms. Ramya Vcnkatraman. CENTA, Bangalore, Karnataka	Member
10.	Shri. D K Chaturvedi, Under Secretary. NCTE. New Delhi	Convener
11.	Dr. Parul. Senior Academic Consultant, NCTE, New Delhi	Co-convener

2. Terms of Reference: -

i. Formulation of pragmatic aspects of the policy of NEP on NPST and Cross linking.

ii. Evolving guideline for the establishment of National Centre for Teachers Quality (NCTQ) under NPST at NCTE lig.. New Delhi.

iii. Structured plan of Action on Implementation of NPST and State grading formula.

iv. Review of data of digital consultations institutional consultation on NPST and developing strategy for National/ State level consultation for preparing this national document.

v. There are many countries which have the mechanism of National Professional Standards for Teachers (NPST). Mapping of NPST of these and some other countries and Development& Design of a draft framework on NPST.

vi. Extensive review of the inputs collected during the consultation period across the country will be done by the expert committee.

Cont. Pg 2/-

vii. The committee will then undertake a review of the areas of the teacher activities requiring common/current competency level of teachers. The committee will finally formulate the draft going through the several revisions before the NPST Draft is released for public review. Comments by the reviewers from amongst the stakeholders will then be used to prepare a final draft for notification.

viii. Preparation of a Self-Development Guide/Assessment Tools on NPST will also be designed for successful implementation of NPST. This will also include the teacher's professional role and responsibility in terms of quality because of the teacher's growing role beyond the classroom, achievement of standards as well underlying teachers's participation in decision to the education matter at the school/district/sale/national level.

ix. Ensuing Completion of all tasks within 3 months, so as to implement NPST from Academic Session 2022-23.

x. Any other point found relevant to NPST implemention as per the directive of NEP 2020.

xi. To hold discussion/meeting with other stakeholders whenever necessary. The Committee may consult/co-opt teachers / Principals/ Experts as when required.

xii. TA/DA/Sitting fees shall be paid as per the NCTE Rules. The NCTE would provide the secretarial assistance as per requirement.

3. This has approval of the competent authority.

(Kesang Y. Sherpa)
Member Secretary

Copy to-

1) PS to CP for information please.

2) Deputy Secretary/Under Secretary, GA/Academic/Accounts/EDP, NCTE.

3) Copy to all concerned.

4) Guard file.

गुरुर्गुरुतमो धाम

NCTE

Azadi Ka Amrit Mahotsav

G20 भारत 2023 INDIA

प्रकाशन अधिकार

हा दस्तऐवज आणि तपशीलवार सर्व प्रक्रिया ही राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेची बौद्धिक संपदा आहे आणि प्रकाशन अधिकारद्वारे संरक्षित आहे.

सर्व हक्क राखीव

N T M

Language consultancy and translation facilitated by

National Translation Mission

Central Institute of Indian Languages, Mysore

गुरूर्गुरूतमो धाम

NCTE

राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषद

(भारत सरकारची वैधानिक संस्था)

National Council for Teacher Education

(A Statutory Body of Government of India)